

SDD 2011

A

411/1773

MOSES IBN HABIB. Ed. by W. HEIDENHEIM.
Rödelheim 1806.

66.500.985v

18/25686

דרכי נעם
עם
מרפא לשון

להחכם הנעלה מוה"ר משה ן' חביב ז"ל.

שני חיבורים, מפז יקרים, להורות לעברים,
יסודי הלשון הברורי, ודרכי שיר המפוארי.

קוננו בשנת ר"ם וכדפסו בווינצ'יא שנת ש"ז.

ועתה נדפסו שנית בצירוף אליהם מאמר מיוחד מתכונת שירי
העברי' להחכם הגדול בעל מאור עינים, ובתוספות נאותות.

מאתי

וואלף ז"ל לאלול ת"ק
מייג'קייט

רעדלהיים

שנת תקס"ז לפ"ק.

בדפוס ובהוצאת המשותפים וואלף היידנהיים וברוך בשוויץ.

Rödelheim 1806.

Verlegt und gedruckt von Heidenheim & Baschwitz.

דרכי נעם

הנבחרים.	מושקל שירים
בפמה ינעם:	בלשון עברים
ויפה מראה.	חרוז נאה
ולחיד יטעם:	אל כל רואה
ונתיב דתו.	כל תורתו
זאת הפעם:	אורה אותו
מזמור אשיר.	ובדרכי שיר
יהיה יודעם:	דל או עשיר
אטעימהו.	אנעימהו
דרכי נעם:	אקראהו

דרכי נעם

בשפה ברורה, ובשירה הדורה, בשחה נכחה,
אפתחה במשל פי. אביעה חידות, נכבדות, והמלאות,
נפלאות במופי. להבין למצין, משל וגמשל, וויליזה
נמרזה, מנופת מופי. משכיל שיר ידיות זינה שמעה
זאת והסתופף בלל קורתי ומושקופי. אשכילך ואורך בדרך
זו תלך כי תאזה נפשך לשיר שיר ערצ וזמר נעים לומר לה'
אלהי ישראל ואפדת לו בחשב אפודי ונופך ספירי תרשישי
וישפי. וכי תאמר בלצבך מה לך כי צועקת נדרשת ללא שאלוך
נמצאת ללא בקשוך ואולי תתעורר לגדופי. אני אשיבך
מילין חי נפשי אם לא מואגה מדבר עשיתי זאת כי היה
בלבי כאש צוערת תחת עבד כי ימלך ראיתי עבדים על
סוסים ושירים הולכים כעבדים ויחר אפי. ואנשים רועי
רוח ישירו שיר לא הכירו דרכיו ולא ידעו צנתיבותיו, כל
שירם וזמירם עקר, כי אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר,
ותחת שירים סדורים ועדוכים, ילכו בדרכים נכוכים,
וסירים סבוכים, זה דרכם כסל למו, כעס ככהן נחתומי
ואושכפי. ורבים מעמי הארץ מתהללים, במהללים דלים
חלולים חלולים, וקצתם צשירים ערבים, ומספרים
נאבזים, ושיר עגבים, והוא לחם כזבים, ומיסגנובים
מעלין אותם בדיופי. ויש מתגאה בחרו נאה, יפה תאר
ויפה מראה, אשר לא עמל בו, ויאמר בלבו מי יכיר
בדיופי, על כן שותי פני לנגן בכנור ויעוגגי חילי ותופי,
להראות העמים והשרים ושר צשירים את יפי. הדרכים
הנאותים לכל החרוזים, ומאזני נדק לשקול-בהם כל שיר
לדעת אם זרחה עליו שמש המשקל והוא ממשפחת הזרחה,
או השך משחור תארו מבני שופי, או הוא נאמן בית או
אסופי

אסופי. וצפרט לכבוד המעולה המפואר החכם הכולל
 הרופא המובהק נשיא גשיאי הלוי, כבוד השלם מוהר"ר
 יוסף אלופי, אשר משא מונות ההנחו מוטלת על כתפי,
 על שכמי אש"נה הענגה עטרוח לי בצניפי, הטהור
 לכבוד ולתפארת בשמחת וצטוב לנב הקבלנה כטל דציני
 דסיסי ורזיפי, ואם המנא יונא דצר טוב במאמרי זה
 צעיני המעיינים הנני מודיעם בפעם הזאת כי לא מלצני
 אצל עט שכלו מניפי, והוד תפארתו נחופפי, אני הוא
 המדבר הנני הדל באלפי, משה בכ"ר שם טוב למושפחין'
 חביב זה רשמי וצפופי, הכבוד בערדות הזיין המעקרת
 שרשי וענפי, והמלחמה פנים ואחור אין יונא ואין באלוהי
 פה צטוטנו נתון בקלפי, וחסרון בים קשה מכלן, שלשה
 המה הסגרוני בחורי וכפי, רחוק מארץ מולדתי ומבית
 אחי דודי ומסרפי, דמיתו לקחם מדבר שנהבי וקופי,
 כוכי וינשופי, עד יסקיף וירא ה' משמים לאסוף נדחי
 ישראל וצאו זיין צרנה יחפי, עיפי ויעפי, הנני אשירם
 הזמר לה' אלהי ישראל אודה ה' מאוד צפי, ויהיו
 לרצון אמרי פי,

נָאֵם מִשֶׁתִּבְּנוּ שֵׁם טוֹב • סִפְרָה קִרְיַת הַנָּה:
 לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי חֲבִיב • וּמִוִּלְדֵהוּ בְּאֶשְׁבוּנָה:
 קַהֲלָה הַמִּשְׁאָרָה • וּבְגִלָּה לְרֵאשִׁי פְּנֵה:
 וּבִתְזָרָה וּבְחֶבְרֹנָה • וּבְמִצּוֹת מְצוּיֵינָה:
 וּבְיָחִס וּבְעוֹשֶׂהָ • וּבְכָבוֹד מְזוּיֵינָה:

ומתגורר

דרכי נעם

ומתגורר בבוטאונטו • מחזו פולייא מדוישנה:
קהל קדש ואנשי שם • משרתיא ובאמונה:
בראש כלם גביר שלם • בכל מדע ובכתובה:
עמרת כל בני לוי • נתונה לו במתנה:
כבוד יוסף שמוז גודע • פאת נגבה וצפונה:
ולכבודו ומצותו • זמירותי מכונה:
ומנחה היא שלוחה לו • להשתעשע בגן עדנה:
ויאכל מפרי מתקה • תנוכתה ומגדנה:
ובקיץ ובחורף • דשנה היא ורעננה:
ושכל טוב וחררת חן • והוד עמה במשכנה:
וכל שירה וכל זמרה • בתוכה היא מתקנה:
אנוש תפץ בדרך שיר • ואזרחותיו גשה הנה:
אלמודך ואשכילך • בשיר ערב וקול רנה:
זמירי כל אנוש חוחים • וזמרותי בשושנה:
ושירותי באור שמש • והם בעב תעופינה:
וברנה ובנגינה • מליצותי מהוננה:
מתקה היא בצפיהית • אשר בדרבש מזוננה:

וכל

דרכי נעם

וְכַל בַּת שִׁיר לְזוּלָתִי • בְּדָאֵי הִיא כְּמוֹ דִּינָה:
 בְּעַת יִצְאָה לְהַתְנַאֲוֹת • לְחַרְפָּה הִיא וְלִשְׁנֵינָה:
 דְּרָכֵי הֵם לְהוֹלֵכֵי בָם • כְּמוֹ מִגֵּן כְּמוֹ צָנָה:
 גְּיֻנּוֹתַי מְקַטְרֹת • כְּמוֹר גָּקִי וְכַלְבוֹנָה:
 וְאִישׁ גְּבוּן וּמִשְׁכִּיל אִם • בְּעֵינֵי שְׂכָלוֹ יִשׁוּרְנָה:
 יִשְׁרָנָה יְהוֹדְנָה • יִמְיָבְנָה יְרִימָנָה:
 בְּנוֹת כָּל שִׁיר לְבוֹר שִׁירֵי • תְּבַאֲיָנָה וְתִדְלִינָה:
 וְתִשְׁאַבְנָה וְתִשְׁבַּעְנָה • בְּלֹא כֶסֶף וְלֹא מְקָנָה:
 לְתַפְאֲרַת בְּנֵי שָׁכֵל • לְהַשְׁכִּילֵם אֲנִי בִינָה:
 וְאִם תִּשְׁאֵל בְּאִיזָה יוֹם • וְהַחֲדָשׁ וְהַשְּׁנָה:
 בְּגִיסָן יוֹדֵד לְתַבּוֹ • שְׁגַת רֹוִם הִיא מְסוּמָנָה:
 לִירְאָה אֶת אֱלֹהֵינוּ • תְּהִי נִפְשֵׁי מְזוּמָנָה:

אמר משה צ"ר שם טוב למשפחת בן חנינ ספרדי זי"ל
 לפי שהוא מן המבואר בענינו כי המאמר המורכב
 ממנו גזור וממני בלתי גזור, והיה המאמר הגזור הוא
 המקבל האמת או השקר כמו שהתבאר בספר מאמרות
 ובספר מליצה, הגם אם כן לא ימלט הענין בו מחלוקה
 כפי זאת הבחינה אם שיהיה כלו אמת או רובו אמת,
 או כולו שקר או רובו שקר, או יהיה בו האמת והשקר
 חלקים

דרכי נעם

חלקים שוים וזאת החלוקה היא הכרחית, וכפי הצחינה
הזאת חבר ארסעו שמונה ספרים בהגיון, והם
מאמרות, ומליצה, הקש, ומופת, נלוח,
והטעאה, הלצה, ושיר, (כולם מצוירים במלות
ההגיון) הנה בספר המאמרות ביאר העניינים הנפרדים
אשר יורו עליהם במליצות נפרדות, ובספר המליצה
ביאר המליצות המורכבות והמאמרים הגוזרים והוסף
הקבלתם ודרך התחייבם אלו מאלו, ובספר ההקש
ביאר צורת ההקש בכלל ומי הוא המוליד והצלתי מוליד,
ובספר המופת ביאר ההקש המופתי וכל התנאים
המתחייבים להיותו לודק, והם שתיינה שתי הקדמותיו
יחד לודקות אמתיות, ושאר התנאים שהוזכרו שם אין זה
מקומם, וזהו החלק הראשון מן המאמרים הגוזרים,
והוא החלק שכלו אמת, ובספר השיר ביאר ההקש ששתי
הקדמותיו או אחת מהן לקוחה על ג' הדמיון והמשל
והחקוי והפלגה הגוזמא אשר מכוון כל זה הוא להביא
התפעלות בלב השומע אם לאהוב דבר או לשנוא אותו,
עם היות שאין לאותם החקויים מציאות חוץ לנפש אפילו
אחת מני אלף ממה שיאמרוהו המשוררים ואם כן ישוב
זה אל החלק השני שהוא רובו שקר, ובספר הנלוח ביאר
ההקש אשר שתי הקדמותיו או אחת מהן לקוחה על ג'
הפרסום, ולפי שרוב הדברים המפורסמים הם קרובים
לאמת יסיה זה אם כן החלק השלישי שהוא רובו אמת,
ובספר ההטעאה ביאר ההקש שאחת מהקדמותיו או
שתיים כוזבות ויחשב היותן אמתיות, ופעם תהיינה שתיים
אמתיות אבל בהתחבר בהקש הן בלתי מולידות וא"כ יהיה

זה כנגד החלק הרציעי והוא כלו שקר. וכספר ההלכה
 ביאר ההקש ששתי הקדמותיו או אחת מהן מקובלות מאיש
 כאין ראוי לסמוך עליו, וכל שיהיו רבים האנשים אשר מהן
 קובלו ההקדמות ההן, תהיה הקבלה ההיא יותר חזקה
 האמונה. וממנה המליציים כשירצו לקבוע דבר בלב
 השומעים יביאו ראיות מקובלות מדברים אשר נמשך
 מעשייתם טוב או רע באמרם כי כן יקרה עתה לכל מי
 שיעשה, ולפי שאין זה נודק בכל האנשים וכלל הזמנים כי
 כבר איפשר שיוק האחד כמה שנהכה חזירו או להפך הנה
 אם כן ישוּב זה אל החלק החמישי שהכזו והעדק שוים בו:

וראוי לדעת כי השיר אשר נרצה לבאר פה דרכיו ונתיבותיו
 בלשון העברי איננו מומין השיר אשר דבר בו ארסטו רצוני
 לומר מחובר מהקדמות להוליד מהן תולדת. אבל הנרצה
 בשירי לשון הקדש הוא להטעי' איזו דבר חכמה ומדה טובה
 בלשון נח וערב שקול ושוה הנגינות והחרוזים כי הנפש
 תחננג בשירים המופלגים. והנגונים הערבים. ותקל
 זכירת דברי החכמה או המוסר בהיותם מחוברים על צד
 השיר השקול או המליצה החרוזה. והנה כפי זאת
 הנחינה הנה יחלקו השירים אל ששה מינים. וכן
 כתב אבוגר בהנהגותיו המדיניות:

הענין הראשון השיר המיוסד על תקון השכל
 להשיג פעולותיו לנד ההלחה האמתית ובהינת דמיון
 העניינים האלכסיים, ונתינת הדופי והגנות בדברים
 המגדים אל דרך ההלחה:

דרכי נעם

הבזין השני הוא השיר הנבזי להשוות המקרי' הנפשיים
כאשר גברו צאדם ולהשפילם, מהם הכעס והגאווה ואכזריו'
חמה ושטף התאוות. וההישרה אל ההשתמשות בהם
על דרך גלות כפי לורך האיש והמקום והעת:

הבזין השלישי הוא השיר המכוון ממנו להעלות הנפש
ממקריה הפחותים בנטותה עד קלתם, מהם האימה.
והפחד. והיגון. והנער. ורוך הלצ. עד אשר ישבו
אל השווי ויתיישבו אל ההשתמשות מהם בדברים הטובים
לא ברעים. וחלה השלשה מינים משונחים מאוד ואם
יתחלפו בפחות ויתר, עליהם הוסד כל ספר משלי נגלהו
ונסתרו, ורוב ספר קהלת ורוב וזמורי דוד וקנת דברי
הנביאים, ואמנם השלשה מינים האחרים הם הסותרים
לאלה ומפסידים כל מה שיתקנו השלשה הראשונים וחלילה
להמלא מהם דבר קטן וגדול בספרי הנבואה ורוח הקדש,
ואולם כפי בחינת המשקל בתנועות השיר הנה יחלקו
השירים לשלשה חלקים:

הראשון הוא השיר השקול במספר הצרותיו שני
טוריו מזולת שיסכים הטור הראשון עם השני לא בחלק
מחלקיו ולא בסופו כי אם על דרך ההזדמן לא שיכוין בו זה:

השני דומה לראשון אלא שלפעמים לא יסכים הטור
הראשון עם השני אפילו במספר ההצרות אבל ישלימו
החסרון מזד הנגון ותנועות הגרון או יבליעו היתרון
בנעימות הקול, ומשני אלה המינים הם תלים ומשלי
ואיב

דרכי נעם

1

ואיוב, המין הראשון בתולים קראתיך דואשיעני
ואשמרה עדותיך קי"ט קמ"ה). יתום ואלמנה
יעודך ודרך רשעים יענת (קמ"ו ט') וכן רבים אשר
חני הפסוק הראשון מסכים עם חני השני במספר
הספרות לבד. וכן במשלי שמע בני מוסר אביך וא
תפוש תורת אמה (א' ב'). אוגר בקיץ בן משכיל
נדרם בקציר בן מביש (י' ה'). וכן באיוב ברעב
פרך מפורת ובמלחמה מדי חרב (ס' כ').
וזולתם רבים, ואולם המין השני הנה רוב הפסוקים הם
כן, רונה לומר כי לא יסכים מספר חני הפסוק עם
חניו, ומזה המין השני שירת הים ושירת האינו ושירת
דוד ושירת דבורה, כי החסרון או היתרון אשר בין חני
הפסוק לחניו ישלימהו או יבליעוהו בנעימה כמו
שניארנו, וכל אלה השני מינים אין לנו עסק בהם;
(אמר המגיה, בסוף הספר תמלא מאמר מיוחד להם):

השלישי והוא המכוון יהיה השיר השקול המסכים מכל
לדדיו במספר תנועותיו והסכמת הטורים כל אחד עם
חניו בחרוז שוק. ולא זו בלבד כי גם במלכים ובעצדים
יזכרו מאד המשוררים ולא ישמנו כי אם עבד תחת עבד
ונוסף תחת מלך. וזה על דרכים מוחלפים כמו שנבאר
בעצרת האור, ואמנם יש לזה מעלה וכבוד לשון העברי
על

דרכי נעם

על כל לשונות הגוים כי אי אפשר בהם זה התנאי, מנורף
לזה מה שיביאו המשוררים בשיריהם פסוקים אם כפשוטם
או דרך שתוף והשאלה, ואין לשון בכל זולתו שיעלה לזאת
המעלה, וכל שיר שאיננו שקול במלכים ועבדים צו יבזון
לו להקת המשוררים, ובושת ונער ונזק ישלמו לבעליו,
ולפי דעתי כי זה הדרך במשקל השירים הוא קדמון מאוד
ומעיד אני עלי שמים וארץ כי בהיותי במלכות וואלנינייה
בקהלת מורויטרי הגידו לי כל העם אשר בשער והזקנים
כי הם מנצת קבורת שר נצח אמינה מלך יהודה וכשמעי
חשתי ולא התמהמהתי לראות מנצתו מנצת אבן בראש
ההר ואחר העמל והטורח קראתי הכתיבה והיה חקוק
עליה שיר זה לשוני. שאו קינה, בקול מרה, לשר
גדול, לקחו ים, ולא יכולנו לקרות עוד כי היתה
במחקת אצל היה מסיים השיר השני לאמינה, אז
האמנתי כי הדרך הזה במשקל השירים היה מימי היות
אבותינו על אדמתם. ובה הדרך כבר נמלאו בו פני בני
עמינו כל ששה מימי שיר אשר הקדמנו אצל השלשה
האחרונים אסור להזכירם על פה כל שכן לכתבם על
ספר כי לא יחזרם רק מי שנפשו מטומאה לדברים ההם,
ומי ששכלו עכור, כי הדבור שליח השכל וכבר כתב הדב
במורה פרק שמיני חלק שלישי זה לשוני, ואין ראוי
שנשתמש בטובה ההיא רוצה לומר הדבור אשר נתן לנו
ללמוד וללמד בגדולה שבהם רונות וכו', לא כמו שנאמר
עליהם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ע"כ לשוני:

ואמנם השלשה מינים הראשונים הם המכוונים וכן

השיר

השיר לכל צעל שכל ובר ישראל באמת, ובכל דור ודור חזרו
הקדמונים גם האחרונים פיוטים בשירים שקולים להודות
להלל לשבח לה' אלהי ישראל בחגים ובמועדים ובראש
השנה ויום הכפורים מהם הר"ר יצחק בן גיח"ת והר"ר
יהודה הלוי והר"ר שלמה ק' גבירול והר"ר אברהם ק' עזרא
ואחיו, ובקטלוגייה ובפרווינציא רבו מספר, וכבר נדבם
רוחם אותם לכלל בשירים הם הלכות פסח לפסח והלכות
עזרת לעזרת, וכן לחנוכה ופורים עד שאפילו הנערים
ובעלי מלאכה ידעו הדינים על פה מנד היותם מחובבים
בדרכי השיר, וגדולם וזו מה שעשה הרב הכולל רבי לוי
צעל לויית חן חזר ספר קטן קראו בתי הנפש, כלל בו כל
שרשי שבע חממות בשירים שקולים באופן שיקל על המעיין
לדעת אותם על פה אם יבינם לא שידבר בהם בנפשו
העופות וכן הר"ר מתתיה בן חרטון העתיק כל ספר
המור' אל שירים שקולי, וכן הר"ר יוסף האזוני חזר קצרת
כסף לא יערכנה זהב וחכמית לרוב המוסרים אשר כלל בה:

גם בהיותי בארץ ישמעאל ראיתי כל פסקי מסכת חולין
בשירים שקולים שכתתי שם הנוסדר, והארבתי כל זה
להקרות שיני הסכלים ולעוד עיני הפתאים אשר ידמו
פתותם שלימות, ושלימות זולתם חסרון, וכל דבר
שלא ידעוהו מנד טפשותם יגנו את מי שידענו ובהכרח
ישו זה להיותם מהללים הסכלות. ועל כן אמר שלמה
בטוב שכלו ואיש לפי מהללו, ואם היותי מכיר מיעוט
ידיעותי ובקיאותי בדרכי השיר לא סרתי ממוצא רבון נגיד
ומורה אשר נוני לעשות כן כי מאור שכלי ילא חפץ להמשיך

מימי

דרכי געם

מימי צורי הנשבר אלל מעיינו המתגבר, ומעתה אלהי
בעזרת הצור:

ראוי לדעת ראשונה כי אור השמות אשר נשתמש בהם
בזה המאמר, ואומר כי המשוררים יקראו מלכיס לקמץ
גדול וקטן, ופתח גדול וקטן וחולס וחירק ושורק, ובזה
יסכימו עם המדקדקים כמו שכתבתי בפרח שושן שער ג'.
ואולם קמץ חטוף ולחטף קמץ ולחטף פתח ולחטף
סגול ולשורק בשאין אחריו שב"א נח כל אלה יקראום
עבדים וכל שכן שב"א לבדו:

דמיון הקמץ חטוף זה יהיה על שני פנים אם מנד
דגש שאחריו כמו רְבִי עֲקֵרָה, חָגִי יְהוּדָה חָגִיד,
אם מנד שב"א נח שאחריו כמו עֲרָמָה, הַשְּׁבִירָתִי
חולתם לעולם הם עבדים בשירים. וכבר ראיתי מי שסם
אותם מלכים בשירו ואין כן דעתי כי אחר שהוא חטוף
הוא במדרגת העבד, וכן כשבא אחריו דגש גם הוא
חטוף ואם כן הוא עבד, וזה ראוי שיוזן בראש המלה אבל
באונזעה או בסופה הם מלכים. דמיון האונזעי לְעֵבֶרְךָ.
דמיון אשר הוא בסוף יַעֲבֹר נא אדוני, הם מלכים.

ואמנם

ואמנם החטף קמץ הוא ידוע שהוא עבד בין בהיותו
בראש התיבה בין באמנעה. דמיון אשר הוא בראש התיבה
כמו ראה עָבִי, דרך אָנִיָּה. דמיון אשר באמנע גדע
בְּחָרִי חָף. כל ראש לְחָלִי וזולתם לעולם יעבודו.

דמיון החטף פתח הַרְדָּה, החי"ת שהיא בחטף פתח
הוא עבד כי הוא כמו רעה, אלא שהרחיבו החי"ת
להיותה אות גרונית, וכן חטף סגול כמו אָמֹר נח
נח חליה. אָבֹל את המגילה, כי הם על משקל זְכוֹר
ה' לדוד, אבל נרחבו לגרוניותם, ולכן הם לעולם עבדים
בין בראש כמו אלו שהזכרנו, בין באמנע כמו וַעֲשִׂיתֶם
שהעי"ן בחטף פתח, בְּאָמֹר להם עם ה' אלה,
שהאל"ף בחטף סגול הם עבדים כראשונים.

והשורק הוא עבד כשאין אחריו שבה נח כמו וַיַּמְעֵשֶׂה
דינו, וַיִּמְלֶק את ראשו, אבל אם יש אחריו שבה נח כמו
וַיִּשְׁבְּתָם ואין מחריד, וַיִּקְשְׁרָתָם לאות אז הוא מלך
בכל מקום שהוא, וכשאין אחריו שבה נח שאמרנו שהוא
עבד נריך שיובן זה בשהוא בוי"ו כמו אותם שהזכרנו
ודומיהם

דרכי נעם

ודומיהם, אבל אם השורק הוא בחות אחרת הנה הוא
מלך כמו עֹרְדָה למה תישן, קִיבָה ה' חולתם, ואף
כשהוא בוא"ו איננו עבד כי אם בראש תיבה אבל באמצע
כמו ופֶשֶׁרָא הַתְּהוֹוֹתֵינִי, או בסוף כמו מה בְּאָזְרוֹ על
ההרים, חולתם הוא מלך, ואולם קצוץ שפתיים הוא
לעולם מלך בין שיהיה בראש או באמצע בין שיבוא
אחריו דגש או לא.

ואמנם השב"א אין ספק שהוא עבד אחר שכל
הגלוים עמו הם עבדים ובזולתו ימלוכו, אבל ראוי
להעיר בו ארבע עניינים:

האחד כי השב"א נח אם יזדמן ליד המשורר באמצע
תיבה ואיננו נריך אליו בשירו יחשוב כאילו איננו שם כי
על דרך משל השב"א אשר תחת רי"ש אֶרְדֹּף איננו משמש
כלל. ולכן אם לא יחפון להשתמש בו יוכל לעשותו, ואם
ירצה להניעו באופן שישתמש בו במקום עבד גם זה נכון
בדרכי השיר. דמיון זה

אֶדוֹן עוֹלָם, אֲשֶׁר מֶלֶךְ, בְּמַרְם פְּלוֹיָעִיר נִבְרָא
לעת

לַעֲת נַעֲשֶׂה בְּחֶפְצוֹ כֹּל, אֲזִי מְלֻךְ שְׂמוֹ נִקְרָא
 וְאַחֲרֵי בְּכִלּוֹת הַבֵּל, לְבַדּוֹ יִמְרֹךְ נִזְרָא,
 כִּשְׁתַּעֲיִין בְּסֹדֵר הַרְאֵשׁוֹן שֶׁהוּא אֲדוֹן עוֹלָם וּבְמִסְפַּר עֲצָדָיו
 וּמִלְכָיו תִּמְנַח כִּי תִנְטֹךְ לְבִלְעוֹ הַחֲטָף פֶּתַח שְׁמֵלֵת
 בְּעֵשֶׂה כִּי אִין שֶׁס גֹּרֶךְ לַעֲבָד, וְכֵן צִיָּד לַהֲנִיעַ הַשְּׂבָח
 שְׁמֵלֵת בְּכִלּוֹת הַכֹּל כִּי הוּא עוֹמֵד תְּמוּרֵת הַעֲבָד
 שְׁמֵלֵת אֲשֶׁר מִלֵּךְ. וְכֵן צִיָּד לַהֲנִיעַ הַשְּׂבָח שְׁמֵלֵת
 יִמְרֹךְ כִּי הוּא תַּחַת הַעֲבָד שְׁמֵלֵת יִצִּיר נִבְרָא
 וְכֵן הַעֲנִין כָּל הַשִּׁירִים.

וְהַעֲנִין הַשְּׂנִי כִּי שֶׁצֶ"ח בְּרָאשׁ תִּיבָה אִי אֲפֶסֶר לְבִלְעָה
 שֶׁאִם יִבְלַעְהוּ בְּקִרְיָאָה הֵנָּה תַּחֲסֹר אֹת אַחַת מִן הַתִּיבָה
 מֵה שֶׁאִין כֵּן כִּשִׁיבְלַעְנָה בְּאֲמוּנַע הַמֶּלֶךְ, כִּי כִּבֵּר
 תּוֹרַגֵּשׁ הָאֹת בְּזוּלַת שְׂבָח:

הַעֲנִין הַשְּׁלִישִׁי כִּי כִּשִׁיבְאוֹ שְׁנֵי שְׂבָחִים בְּאֲמוּנַע הַתִּיבָה
 כִּמוֹ יִקְרָאֵל, יִחְצֵאֵל וְגוֹנִי, אִי אֲפֶסֶר לְבִלְעוֹ שְׁתֵּי־סָם
 כִּי יִכְבֵּד מֵאֲדוֹד עַל הַלְשׁוֹן וּבִזָּה טַעַם הַרְבֵּה מִן הַמְשׁוֹרְרִים,
 וְכֵן בְּהוֹתֵם בְּסוֹף הַמֶּלֶךְ כִּמוֹ וַיִּשְׁתָּה מִן הַיַּיִן, וַיִּשְׁבֵּב

דרכי נעם

מונו שבי, וזולתם, בית הכליעה בשניהם אינו פנוי כי
לעולם תחסר אות אחת במלה כסיבת זאת הכליעה
ותפסד צורת הכתיבה ומוצנה:

הענין הרביעי כי ש"א עם דג"ש אי אפשר לכלעו כמו
דְּבָרִים וְתָהִי המלחמה וזולתם, וכן טעוזה הרב'
מן המשוררים, מכללס הר"ר שלמה ׳ גבירול,
בְּשִׁמוֹר לְבִי מְעֵנָה • וּבְצֵל עֲשֵׂי במקומות
רבים. ומכללס וּבְדָבָר לֹא תִשְׁקָצוּ • הנה לפי דרך
השיר הוא אין לו צורך לשבא תתיו ולא לשבא הקוף והוא
רוצה לכלעם ולא יוכל. וכאלה רבות עמו עם היות כי
הענין לחצו בתכלית הלחץ כי מלאכה גדולה עשה בלשון
קלר ולשון פסוק בשירים שקולים וראוי לדונולכף זכות:

וגריך לדעת עוד כי המשוררים יקראו יְתֵד לעבד ומלך
יחד. ולמלך לבדו יקראו תְּבוּעָה • דמיון זה דְּבָרִים •
הוא מורכב מיתד ותנועה בישבא הדלת וקמן הבית הוא
היתד. וחירק הריש היא התנועה. וכן ראוי לדעת כי
אין שיר פחות מארבעה טורים כמו שיתבאר מן השירים

שמוכר

דרכי נעם

שמזכיר צעורת העור*, וזה החלי להזכיר דרכיהם, ועם
היות שהחכם רבי אנדרהס ן' עזרא הביא דרכים בראש
ספר נחות הנס לא הזכיר פה רק הדרכים הקלים
והנאותים במושקלים והם עשרה דרכים:

א הדרך הראשון הם המרוצעים הפשוטים, ונתיבות
זה הדרך שלשה, נתיב החרז ונתיב ההלכה, ונתיב
היתדות והתנועות.

הנתיב הראשון שזיליו שלשה, השביל הראשון
בנתיב החרז, השני בנתיב החרז ג"כ מתחלף
לראשון, השלישי בנתיב החרז ונתחלף לשני:

השביל הראשון הם המרוצעים הפשוטים אשר לא
יסכימו חרוזיהם כי אם העור השני עם הרביעי
לא

(* ויקראו דלת למי הראשון משעת החרז, וסוגר למי השני,
ולדלת וסוגר יחד יקראו בית. ויקראו פסוק לשיר שלא יגיע
לעשרה בתים, אבל המגיע לעשרה בתים או יותר הוא הנקרא
שירה, ויקראו פשוט לשיר שכולו יתידות או כולו תנועות,
אבל המסוגר מהרכבת יתידות ותנועות נקרא מורכב. שיר
קשור הוא שאינו שומר יחס החרז כ"א בסוף הסוגר,
שיר חרוזי הוא השומר יחס החרז גם בדלת גם בסוגר.
שיר מחולק הוא הנחלק למחלקות רבות ואות החרז בסוף
כל אחת ואחת. וכשיהיה שיווי החרז על אף אחת בלבד יקראו
לו שיר עובר כגון שור, וסמור, ועל שתי אותיות
יקראו לו שיר ראוי כגון לזמור, לגמור, ואם ישמו החרוזי'
על שלש אותיות יקראו לו שיר משובח כגון דברי' גברי'.

דרכי נעם

לא הראשון עם השלישי וכל טור בעל שמונה
מלכים, ונקראו פשוטים להיותם בלתי בעלי
יתדות, ולדמיונו חדשתי זה השיר.

על כל קנין תקנה חכמה.

על כל מעלה תבחר שפלות:

הרחק מכל מדה רעה.

ובראש כלן מן החכירות:

הנה כל טור בן שמונה מלכים ואינם שוה החרו רק השנים
עם הארבעה ונקראו פשוטים להיותם בלתי בעלי יתדות:

השציל השני הם המרובעי' פשוטים כראשונים
אבל ישתו בחרו בסוף כל ארבעה תנועות
מן הטור הראשון גם מן השלישי לא מן השני
והרביעי, כי הטור השני והרביעי יסכימו בחרו
הכולל וזה חדשתי לראיה.

שוכני תבל. רודפי הבל.

לשוני עמלו כל חייחם:

ובסבלותם. עד יום מותם.

גם צידה לא עשו להם:

הנך רואה שהם יתחלפו לראשונים בעסק החרו

השציל השלישי הם המרובעי' הפשוטים כמו

הקודמים

הקדומים אבל יסכימו בחרוז בסוף כל ארבעה
תנועות. וכל סופי השירים יסכימו על חרוז אחד
כמו השירים שהתחלתי המסיימים דרכי נעם:

הכתיב השני והוא בבחינת התנועות והיתדות,
שביליו שלשה:

השביל הא' הם המרובעי' שיש בכל טור מהם
יתד ושתי תנועות יתד ושתי תנועות דמיונם ויוקח
מהשירי' שהתחלתי בהם כאלו משה בנו שם טוב וכו':

השביל השני הם המרובעים המורכבים משתי
תנועות ויתד ושתי תנועות ויתד בכל טור,
דמיונם אמר אחד מן המשוררים:

הַבַּט שְׁנַיִם וְאַמּוֹר בְּרוּךְ אֲשֶׁר דִּינָיו אֲמָתִי:
אִישׁ מוֹשְׁאוֹ נֶצֶל וְאִישׁ נָם מִפְּנֵי מְוֹת וּמֹת:

הנה מספר יתדותיו ותנועותיו כמספר
הקודם לו אבל יתחלפו במלצני התנועות:

השביל הג' הוא כמו השביל הראשון בכל דברי
התנועות לא יתחלפו, אלא שזה השלישי יסכימו
השלשה טורים ראשונים בחרוז אחד והרביעי בחרוז
אחר, וכפי חרוז הרביעי כן יהיה חרוז הטור
הראשון מן השיר הנמשך אחריו והנה לך ראייה
מהשירים שחיבר הר"ר עמנואל:

אני

דרכי נעם

אני ישן ולבי ער • בתחבולות זמן סוער •
ותוך לבי כאש בוער • מאוד עצור בעצמותי •
ביום זכרי מזמותי • תבונותי וערמותי •
וקורותי וחקמותי • ואנצור בא הליפותי •

זוה הסדר היא כל השירה כי מן הטור
הרביעי יקחו החרז שלשה הטורים ששיר :

הנתיב השלישי והוא צחימת ההללם שבילושני :

השביל הראשון כי בכל אחד מהמרוצעי' הנזכרי'
הם פשוטים מורכבים לפעמי' יציאו צסוף השיר
פסוק כפשוטו ולראיה חדשתי זה מן השביל הראשון •

חונן דלים מלות לאל • וישלם לו עשר מזגים •
לכן אשרי משביל אל דל • פור נתן לאביוגים •

ומן השביל השלישי חדשתי זה :

צדיק תמים • מלא אמים •

מאיש דמים • על לא פשע :

תציל אותו • רוב צדקתו •

וברשעתו • יפור רשע :

ומהשביל

דרכי נעם יב

וּמִהַשְׁבִּיל הַרְאֵשׁוֹן מִן הַנְּתִיב הַשְּׁנִי חֲדָשְׁתִּי זֶה הַשִּׁיר לְרֵאִיהֶ:

בְּחַר גְּבוּז יִלְמֹדֶךָ וְלֹא תַחְמֹל בְּחֹנֶךָ •
קָנָה חֲכָמָה קָנָה בִּינָה וְשִׁנְנָתָם לְבִנְיָדָ:

וּמִהַשְׁבִּיל הַשְּׁנִי מִהַנְּתִיב הַשְּׁנִי חֲדָשְׁתִּי זֶה •

רַבִּים שְׂכִירֵי יַיִן וְדוֹן לֶבָם עֲתִידִים לְעַנּוּשׁ •
אִז יִשְׁבְּרוּ מִי רֹזֵשׁ וְלֹא יַיִן יִשְׁמַח לֵב אֲנֹשׁ:

הַשְּׁבִיל הַשְּׁנִי וְהוּא צְחִינַת שְׂתוֹף הַשְּׁמוֹת כִּי לִפְעֻמֵּי
יִצְאוּ צִסּוֹף הַשִּׁיר שֶׁם מִשְׂתוֹף וְלֹא חֲדָשְׁתִּי זֶה
הַשִּׁיר, וְהוּא מִן הַשְּׁבִיל הַרְאֵשׁוֹן מִן הַנְּתִיב הַשְּׁנִי:

אַמֶּת תִּבְחַר בְּרַבּוֹךָ וְלֹא שֶׁקֶר בְּשׁוּם עֵגֶן
וְהָאַמֶּת יִסוֹד שְׁלוֹם וְכֹזְבֵי בֵּת גְּשִׁיא מוֹדֵין:

וּמִהַשְׁבִּיל הַרְאֵשׁוֹן וּמִהַנְּתִיב הַרְאֵשׁוֹן חֲדָשְׁתִּי זֶה:

בְּאֵתִי לְחֹשׁוֹב עִם גַּפְשֵׁי אִם
רַב הַבְּשָׂרוֹן עַל הַחֹזֶכֶה:
אֵךְ גַּחְמֵתִי בְּסוֹף כִּי אִישׁ
יִצְאֶה מִחֶשְׁבוֹן לְהַכָּה:

וְעַם זֶה כִּשְׁלֹם הַדָּרַךְ הַרְאֵשׁוֹן וְנִמְצִינֹתוֹ וְנִבְלִיו •

דרכי נעם

ב הדרך השני הס המרוצעים אשר וסיפוזראש כל
טור מהמרוצעים הפשוטים יחד אחד ונתיבות זה
הדרך שלשה המה, הנתיב הראשון צנחנות תנועותיו
ויתדותיו וחרוזיו, הנתיב השני צנחנות ההלצה,
הנתיב השלישי צנחנות השיתוף צמות, ולדמיון כל
שלשת הנתיבות חדשתי חלה השירים:

מֵאוֹד נַפְשֵׁי תַגְעַל. לְכֹל אַנְשֵׁי מַעַל.

בְּמִכָּרֶם נַפְשָׁם עַל צְרוּרוֹת בְּסִפְיָהֶם:

וַיִּרְבוּ קַנְיָנִים. וְנִטְעוּ נַעֲמָנִים.

וַיִּבְנוּ בְּנֵינִים בְּאַרְצָן לֹא לָהֶם:

וַשְׁמָחוּ יוֹם מוֹתָם. בְּנִיחָם וּבְנוֹתָם.

וְלִבְרוֹק אוֹצְרוֹתָם. מְרִיקִים שִׁקִּיָּהֶם:

וְכֹל מַטִּי מַעְגַּל. יְהִי מְוֹת מִגַּל.

וַיִּשְׁרְחוּ עַל גַּל. צְרוּרוֹת בְּסִפְיָהֶם:

והנה הנתיב הראשון הוא מזוהר חלה השירים,
רוצה לומר שהטור הראשון מורכב מיתד וארבע תנועות,
וכן השני והשלישי והרביעי וכל השלשה טורים יסכימו
צסופס על חרוז שזה וחרוז שצטור הרביעי הוא
מתחלף להם חבל יסכימו כל סופי השירים עמו:

ואמנם הנתיב השני שהוא צנחנות ההלצה כבר
נכלל בחילו השירים במה שהם מסויימים בלשון פסוק:

והנתיב

והנתיב השלישי הוא מזואר במלות צרות
 כספיהם שהם שמות משותפים:
 ועם זה נאלם הדרך השני.

ג. הדרך השלישי הם המורכבים אשר יוסיפו עזד
 אחד צראש כל שתי תנועות ואם כן יעלה בכל טור שתי
 יתידות ושתי תנועות וזה סידורן, יתד ותנועה יתד ותנועה
 וכן בכל אחד מהארבעה טורים ונתיבות דרך זה שלשה.

הנתיב ה' הוא צנחנת התנועות והיתדות על
 דרך שהזכרנו ויסכימו כל הג' טורים בסופם על
 חרוז מיוחד מלבד הטור הרביעי שהוא האחרון
 אבל כל האחרונים ישוו בחרוז זה.

הנתיב השני והוא צנחנת ההלכה רזוני לוור
 שיסומו השירים בלשון פסוק ולדמיון שתיים אלה
 הנתיבות חדשתי זה השיר:

אָנוֹשׁ חָשׁ לְרַעִים • מְבַסֶּה פְּשָׁעִים •
 וְשִׁנְאֵת מְרָעִים • הַזְעוֹרֵר מְרָגִים •
 וְחָכֵם מְהַרְדֵּה • יִבְטֵל לְעֵבְרָה •
 וְסָבֵל שְׁמֹרֵה • לְיָמִים וְשָׁנִים •

הנתיב השלישי והוא צנחנת שחוף השמות
 הנה לדמיונו חדשתי זה השיר לגנות השוכחים
 בוראס 4

דרבי נעם

בוראם ויעשו להם אלהי זהב.

לְזָהָב וּשְׁלֵמָה • וּבִישָׁם וְרִקְמָה •
וְאִשָּׁה גְעִימָה • פְּנֵי אִישׁ מִגִּמְתִּים •
וְחָרָד וְהוֹמָה • לְכַבֹּד מְרוֹמָה •
וְרַעַב וְצָמָה • לְאֹבֵד וּנְצַמְתִּים •
וְכִי יִשְׁאַלוּ לֹ • לְבָרֵךְ לְאֵלֹ •
יִזְמֹר בְּקוֹלוֹ • אֵלֵי פֹו וּבְשִׁמְתִים •

ואף גם זה חדשתי מזה הדרך השלישי לגנות הבוטחים
במפעליהם הרעים ולא יזכרו כי לסוף ישלמו כמעללם.

בְּזֶקֶן כְּעוֹלָל • הִיבַטַח בְּמַעֲלָל •
בְּרִשְׁעֵי מְגוֹלָל • לְבַרְתִּי יִשְׁלָם •
רְאִיתִיו בְּעֵינַי • מְאָדָם בְּשָׁגִי •
בְּפִשְׁעֵי וְגוֹנֵי • וַיַּצַּר וַיִּשְׁלָם •

ועם אלו הראיות נשם הדרך השלישי.

ד. הדרך הרביעי הוא פשתוסוף על המרוצעים
הפשוטים יחד באמצע כל טור ויהיו אחר כן בכל טור
שתי תנועות ויתד ושתי תנועות וכן בכל הארבעה
טורים. ונתיבות זה הדרך שלשה.

הכתיב

הנתיב הראשון צנחנת החרח ושזילו שנים:

השזיל הראשון שיסכים הטור השני עם
טור הרביעי אשר צסוף על חרוז שזה וכן כל
הטורים הרביעים שהם האחרונים יסכימו על
חרח מיוחד ולדמונו חדשתי זה השיר.

נְפִשִׁי בְּמִצּוֹת אֵם • יָפוּ בְּעַמִּיד •

בְּתִי בְּרוּכָה אַתְּ • יֹאמֵר אֱלֹהֶיךָ:

לָבֵן בְּכָל כַּחֶךְ • בְּשֵׁרֶת עֲלוּמִיד •

זְכָרִי וְדַגְקִי • מִכָּל בְּדִילֶיךָ:

השזיל השני והוא יותר קל מן הראשון
והוא שלא יסכימו הטורים צחרוזיהם רק
צסופי השירים רונה לוור צטורים הרביעים.
זה חדשתי לראיה:

לְבִי מְאוֹד יִהְיֶה • כֹּל יוֹם וְלֹא יִשְׁקוּמֵי •

כִּי בְּעֵרָה בּוֹ הַיּוֹם • עִם אֵשׁ מְלוֹקַחַת:

כְּרֵאוֹת אֲנֹשׁ זָרִיז • חָרִיף וּמִשְׁתַּדֵּל •

לֹא תִמְצָא יָדוֹ • קִתּוֹן וְעֲלַחַת:

שְׁבִתִּי וְדֹאִיתִי • רִפְּחָ וּמִתְרַשֵּׁל •

סָכַל וְגַם עֲעֵל • יָדוֹ נְעֲלַחַת:

דרכי נעם

הנתיב השני שהוא צנחינת ההלכה כבר תוקח
ראיה עליו מהשירים הראשונים שהם מסיימים בלשון
פסוק בטורים השניים והרביעיים :

הנתיב השלישי שהוא צנחינת שתוף השמות כבר
נכלל זה בשירי' האחרוני' במלת ללחת שהוא שם ומשותף:
ועם זה נשלם הדרך הרביעי .

ה . הדרך החמישי הם המרובעים הגדולים
רוצה לומר כשתוסף על מרובעי השביל השני מן הנתיב
השני מן הדרך הראשון יתד ותנועה בסוף כל טור על
על זה הדרך יתד ושתי תנועות יתד ושתי תנועות יתד
ותנועה בכל טור מהארבעה טורים , ומזה הדרך היא
הקערה אשר חזר הר"ר יוסף האיזוני , בְּגִי שׁוֹרְרָה
וְקַח בַּיּוֹם תְּשׁוּרָה וְכִי וְכִן שְׁמַע קוֹלִי אֱלֹהִים
שְׁמַע בְּקוֹלוֹתַי . וְכִן אֱלֹהֵי אֵל תְּדַבְּרֵנִי בְּמַעֲלֵי .
ונתיבות זה הדרך שלשה .

הנתיב הראשון והוא צנחינת התנועות כבר
הקדמנו זכרו , ואמנם לענין החרוז הנה לא נהגו
המשוררים רק שיסכימו הטורים השניים לעולם על
חרוז מיוחד כמו שירחם מהקערה ומזולתה:
הנתיב

הנתיב השני שהוא צחינת ההלצה

גם הנתיב השלישי שהוא צחינת שתוף השמות
הנה לזה חדשתי אלה השירים ומהם תוקח ראייה
על השלשה נתיבות אלה חדשתי להצוות המעיין
בחכמה אשר אינו ראויים לה:

- אֲשֶׁר יִפְרוֹץ בְּעֵינָיו תֵּלֵא הוּא.
 - כְּמוֹ אֶבֶן בְּעַמּוּקֵי יָם צְלוּלָה:
 - וַיִּשְׁרַבֶּשׂ וְלֹא יָדַע לְהָשִׁיב.
 - לְבַד קוֹל אֵדָּ וְהִבְרָה צְלוּלָה:
 - וְאֵין רֵאוּי לְהִתְגַּלֵּעַ בְּחַכְמָה.
 - לְבַד גְּבוּן בְּמַחְשָׁבָה צְלוּלָה:
 - וַיִּסְתַּזְבֵּף בְּצַל חוֹד הַרְחִיבוּנָה.
 - בְּאִישׁ יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ סִבָּה צְלוּלָה:
 - בְּכָל אוֹמוֹת לְיִשְׂרָאֵל יִבְקֶשׁוּ.
 - לְהַמְעוֹתָם בְּדַתָּן וְאִבְרָם:
 - אֲנִי יָדָא וְהוּא יִפִּיל מִקְנָאִים.
 - שְׂאוּל חַיִּים בְּדַתָּן וְאִבְרָם:
- ועם זה שלש הדרך החמישי.

דרכי נעם

ו. הדרך הששי הוא דומה לדרך החמישי זמספר
תנועותיו ויתדותיו, אבל היתד והתנועה שהוספנו שם
בסוף כל טור נוסף בזה בראש כל טור, ר"ל שתי תנועות
ויתד ושתי תנועות, ויתד ושתי תנועות, ונתיבותיה ג':

הנתיב הראשון שהוא צחינת התנועות
כבר התבאר עניינו ולענין החרוז כבר נהגו
סיסמיו לעולם הטורים השניים כלם:

הנתיב השני אשר הוא צחינת ההלטה
לראיה חדשתי זה השיר המסיים בפסוק

אִישִׁים אֲשֶׁר לָבֶם לְרוֹב בְּצַעֲם.

חֶלֶף וּמִתְנַדֶּה מְאוֹד חָבְלוּ:

הֵן מַעֲנֹתֶם הִיא חִלּוּשָׁה בִּי.

הָיָה רְכוּשָׁם רַב וְלֹא יָבְלוּ:

הנתיב השלישי שהוא צחינת שחוף השמות
לראיה חדשתי אלה השירים להבנות הבוטחים על
חילם וישכחו כי לא יועיל הון ביום עברה.

עֲצָה וְטוֹב מֵעַם לָהּ אֲשָׁאל.

עֲשִׂיר וְיָשָׁר אֶלֶף וְהַכְּרִי:

יּוֹם אֲעֻזֹב דֹּדַי וְכָל רְעִי.

אחי

אֲחִי מִיּוֹדְעֵי וּמִפְרֵי:
 כִּסֵּף וְזָהָב אֵין תַּעֲלֶה בָם.
 גַּם לֹא בְמִקְחֵי וּמִמְכָרָיו:
 אִזְ אֲשַׁבְּחָה בְּתִים וּמִגְדָּלִים.
 בְּרַמִּי וּנְחָלְתִי וְאַפְרֵי:
 לֹא תַעֲנוּג מִמַּעַם לְפִי יִנְעַם.
 יִמַר לְחִבֵּי אִזְ יִקַּר כְּרֵי:
 טָמוּן כְּמוֹ נֶפֶל בְּתוֹךְ קֶבֶר.
 נִקְבֵר בְּתוֹךְ עֶפֶר וְחַי כְּרֵי:
 לֹא אֲשַׁמְחָה בְּרִבּוֹת תְּבוּאַתִּי.
 לֹא אֲאָכַל בְּדִלּוֹק בְּאֵשׁ כְּרֵי:
 אֵיךְ אֲעֹלָה אֶל בֵּית מְנוּחָתִי.
 אִם לֹא יְהִי צְדָקִי לְאֲשַׁבְּרֵי:

ועם זה נשאלו נתיבות דרך הששי.

ז. הדרך השביעי הוא הדרך הששי בעלמו לא
 יתחלפו חלה שתוסוף בראש כל טור ענד אחד
 ונתיבותיו שלשה כמו הששי:

והימדות

דרכי נעם

הנתיב הראשון והוא צנחנות התנועות
והיחודות כנר בארנוהו, ואולם לענין הדרך הוא
דומה לדרך הששי ג"כ:

הנתיב השני והוא צנחנות ההלצה לכן
חדשתי זה השיר המסיים בפסוק והוא אזכרה
לדיונים שלא יטו משפט:

בַּעַת תִּהְיֶה דַּיִן שְׂפוּט צָדֵק.
וְאֵל תִּמְדַּבֵּר מִשְׁפַּט חֲדָל גְּדוֹל:
שְׁנֵיהֶם שָׁמַע יַחַד וְלֹא תִשָּׂא.
פְּנֵי דָל וְלֹא תִהַדֵּר פְּנֵי גְדוֹל:

הנתיב השלישי והוא צנחנות
שיתוף השמות וכנר בארנוהו.

ועם זה נכלם הדרך השניעי.

ח. הדרך השמיני נתיבותיו שלשה.

הנתיב הראשון צנחנות תנועותיו ויחודותיו
הנה זה הדרך הוא מסנים עם הדרך הששי לולא
תוספת תנועה אחת בסוף כל טור שצריך להוסיף בזה
הדרך וזה סדורו שתי תנועות, ויחד ושתי תנועות.
ויחד ושלוש תנועות, וכן הענין בכל הארבעה

טורים

טורים , ולענין החרז הוא כמו הדרך הששי גם כן .

הנתיב השני שהוא בצחינת ההלכה ,

גם הנתיב השלישי שהוא בצחינת השתוף הכל
יתבאר מחלק השירים שחדשתי על צנות עירנו
המגלות שער ראשן ולא ידעו כי שער באשה ערוה .

גאוו בנות עירי בהוד תפארת .

מתעשרות מוסר ולא תפרענה :

אכן שער ראשן תגלינה פי

צהוב אדמדם הוא אוראש תפרענה :

אולי גזירות הן ולכן תמיד

ראש לא תגלחנה אבל תפרענה :

חוקר כליות איש ישלם להם

כפרי חסידותן וכן תפרענה :

ועם זה נשלב הדרך השמיני .

ט . הדרך התשיעי ג'כ הוא נתיבותיו שלשה .

הנתיב הראשון והוא בצחינת התנועות
והיתדות , הנה זה הדרך דומה לשמיני אבל יתחלפו

דרכי נעם

כשיוסופו זזה עזד אחד טרם התנועה האחרונה
וזה סדור שתי תנועות ויתד, שתי תנועות ויתד,
שתי תנועות ויתד.

הנתיב השני שהוא מוֹד ההלכה

גם הנתיב השלישי שהוא בצחינת שמוק השמות
יתבארו מזה שירי אשר חדשתי על הצאים להתפלל
צפיהם ולצם כל עמיהם.

גָּבַר אֲשֶׁר תָּבֵא לְהַתְּפַלֵּל לְבַיִת

קֹדֶשׁ וְצִפְצֹפֶךָ בְּמוֹ צִפּוֹר דְּרוֹר:

אֵיךְ מִפְשָׁעֶיךָ הִטְהַרְתָּ לְבָבִי.

אֵי תִמְצָא בָּוָה לְבִשְׁמֹתֶךָ דְּרוֹר:

כִּיִּין בְּבָרָא כִּי לְבָבֶךָ צוֹדֵךְ.

אֵי יַעֲלֶה רִיחֶךָ כְּרִיחַ מִזֶּרֶחַ דְּרוֹר:

וגם קצת משוררים שלא יוסופו זה העזד רק בטור הא'
ובשלישי לא בשני ובדביעי, ולדמיון זה חדשתי זה השיר
להורות דרך תוכחת האשה הסוררת לנשות צעלה:

אם אֲשַׁתְּךָ רָעָה וְלֹא תִשְׁמָע לְקוֹל

שִׁיחֶךָ לְשַׁרְרֶךָ וְרַע הוֹרְשָׁת:

רַע כִּי בְּמִקְלָ עֵץ לְפָרֶה סוֹרְרָה.

תישיר

תִּישׁוּר תִּלְמוּדָהּ וְהִיא חוֹרְשֵׁת:

ועם זה נאלץ הדרך המשעי.

י. הדרך העשירי והוא מניין המרוצעים הראשונים
זה סדורו, תנועה ויתד תנועה ויתד וכן כלל טור, ובכר
הביא הראש"ע זה המין ואמר כי הוא סקסה שבכלם
וכן הוא האמת לכן לא נהגו בו המשוררים זה זכרו:

אֶדְרֹשָׁה חֶסֶדְךָ בִּי אֲנִי עֲבֹדְךָ.

אֶעֱרֹךְ נֶגְדְךָ מִהַלֵּל גַּחְמֹד:

ולפי שחינו מורגל צפי המשוררים לא השתדלתי
לחבר שירים על זה הדרך, ודי באלה העשרה דרכים
ואם נמצאו יותר הנה הנחתים לכבודם ולא רציתי
לזכר רק הדרכים הקלים במשקלם הערובים
בנעימותם וזה מספיק לעת כזאת.

מאמר

להחכם מוהר"ר עזרי'

על השירים המחוברים בלה"ק, והוא הפרק
הששים מספרו הגדול מאור עינים.

והנה מדי דברי בלשוננו הקדוש ואותיותיו ותנועותיו
יקר צעיני לגעת ג"כ בלשון השירים המחוברים זו חדשים
גם ישנים כפי מה שהמה, ואומר כי החכם האלקי בעל
ספר הכוזר קרוב לסוף מאמרו השני בהראותו את וועלת
לשוננו הנזכר על כל יתר הלשונות וקבלה וסברא כנרא'
לו שמה גזר אומר כי השירים אשר ישחלו קצת חכמינו
האחרונים להדר אותם בחבור הנגונים צמה שיעשום
שקולי התנועות שלמות ובלתי שלמות למיניהם ככל הידוע,
אינם מטבע הלשון העברי אבל מן הערבי, כי אדרבא
הערבי ירחיק מעליו באשר חבורו הטבעי הוא הנקנה
לו מאלה הטעמים המורים על הענינים, ושהנחשז אבל
החכמים הנזכרים חבור מוזד שקלי התנועות כאמור
איננו אליו כי אם מוחלוקת, ככל מה שהאריך במקום
שזכרנו, ולדעתו הזה נוטה ג"כ החכם דון יצחק צפרוש
אשירה נא לידידי, כי אמר בלשוננו הקדוש נמלאו ג' מיני
שירים, האחד שירים שקולים בתנועות וחרוזים הנהוג
כיום אצלנו לא מטעם כתבי הקדש אבל לקוח משירי
הישמעאלים גם משובח מהמה, והשני שירים אשר יבדלו
מיתר הכתובים לא מוזד המלות ענינם ושום בחינה שבהם
אבל מוזד הקול אשר ינעימו בהם השירי' ומוזמרים אותם,

כשירת

לשירי העברים יט

כשירת הים, והאזינו, ודבורה, ושירת דוד ודכותיה.
והשלישי שירים אשר אין בהם השתנות לא בצחינת המלות
ולא בצחינת קול המשורר רק מוגד המכוון בהם שאין
משמעו כפשוטו והדרבא המיטב בו כזו כשיר השירים
ושירת ישעיה הנזכרת, ושלזה יקרא שיר בעלם וראשונה
אשר עליו חצר הפלוסוף ספר השיר הידוע, והנה
דברי החכמים האלה כוזרי ודון יצחק נראהו באמת
זדקין בזה שלא נכיר בכל כתבי הקדש עד אחת
מהליכות המשוררים ההמה.

אולם נגד זה המנא לירידיה האלכסנדרי אשר
אמרנו המנא קודם חרצן שני כי צפרק המתואר מחיי
ההתבודדות בזכרו איך היו אז בין היהודים כתות של
אנשים וגשים אשר נפרדו מתאות העולם לעבודה האלקי'
ולבקשת החכמה ככל סדרי האחים והאחיות הנמשאים
ביום בין הנגרים אמר ח"ל: האנשים האלה נוסף על
המסרם אל ההתבודדות הם מחברים שירים של כמה מיני
רגלים נאותים לומר בעבודה האלקית. ולאחר כמה
דלותות באותו הפרק עלמו כתב עוד ח"ל, נראות הסגן
כי נשלמו הלמודים וחדלו קולות הויכוחים אז הוא קם
ואומר מוזמור אחד לתהלה האלקים, אם חדש מחובר
מומנו או לקוח מן המחברים כבר ע"י איזה נביא מקדם,
כי הנה נמשאו לקדמונים הרבה מיני שירים שקולים
בעלי שלש מדות, ותהלות עם נגוניהם לשורר אותם
בעת העבודה לפני המזבח, ע"כ דבריו.

יק

באמר מיוחד

וכן היוסיפון סוף ספרו השני לרומיים כתב כי שירת
הים היא וירסו איסאמיטרו, היינו שיר צעל שש מדות .
ובספר ד' פ"ה כתב כמו כן על שירת האזינו שהיא צעלת
שש מדות בלשון הקדש. גם הקיסרי שהיה כוונתיים שנים
אחר החרבן ספר י"ב פי"ו ונהכנתו כתב וז"ל, אפלטון
אמר כי הראוי הוא בשירים הגאמרים לכבוד האלקים
שיקוו שקולים וערבים: והנה המוסר הזה אשר נלמוד
ממנו בדברים, היהודים יורוהו לנו צמעשים, כי לא
יקבל אללס מהלל ושיר שקול לעצודת האלוק רק המתחבר
ע"י הנביאים ברוח הקדש, ע"כ דבריו.

וכמו כן המעתיק לנצרים באגרתו לפאולה כתב
שקנת מוזמורי תלים הם שירים צעלי שלש מדות, וקנתם
צעלי ארבע, וכן שירת האזינו, גם משלי, ושהקיינות
הם ג"כ שירים צעלי מדה אך משונים זה מזה, כי איכה
ישנה ואיכה יעיב הם של שלש מדות נכללות בפסוק אחד,
ואני הגבר שלש של שלש, ואיכה יועם דומו' לראשונים
ע"כ: ובהקדמתו לספר איוב כתב שתחילהו וסופו מליצה
פשוטה אך המענים הם שירים צעלי שש מדות באופנים
שונים, אשר דמה אותם אל רבים מן הנמואים לחכמי
הרומיים, וכי נוי שלא יאמין לדבריו מהמנא בכתבי
הקדש שירים צעלי מדה יקבל עדות ידידיה ויוסיפון
ואוריגנו ואיבסיבואו ע"כ, שם. וכמו כן בהקדמתו לספר
דברי הימים של הקיסרי אשר דבר על מעלת לשוננו הקדוש
וקושי היותו נעתק בנעימות הטבעי אליו לכל זולתו מן
הגשונות אמר וז"ל, איזהו בעולם ספר נעים זמירות

כספר תולים הדומה לשירי אורחאיו אלל הרומיים ולשירי
 פינדארו אלל היונים, הלא הוא לפעמים רך על דרך
 היאמב"י, ופעמים יורגש על ניגון האי"לאקי, ופעמים
 מתרחב כשיר הסא"פיקו. ופעמים ילך בחנאי רגלים,
 ואיזוהי שירה יפה כשירת משה בהאזינו, ושירת אשירה
 נח ליסעיסו. ואי אלו שירים נכבדים בשירי שלמה המלך,
 ושלמים כאותם של איוב, אשר כל אלה שזכרנו הם צעלי
 שש או חמש מדות כאשר כתבו יוסיפון ואוריגנו ע"כד.
 ובחבור הקטן הנדפס עם הדקדוקים המתואר דרבי
 נועם לך חביב תמונא הדברים האלה: בהיותי בזולכות
 ואלניגה בקהלת מורוטרתי הגידו לי כל העם אשר בשער
 והזקנים כי שם מנצח קבורת שר צבא אומנים מלך יהודה
 ואז השתי לראותה, היא מנצח אבן צראש הסר, ואחרי
 העולם והטורה קראתי הכתיבה והיה חקוק עליה שיר וזה
 לשוני. שאז קינס בקול מרה לשר גדול לקחו יס. ולא
 יכולתי לראות יותר. אך מסיים השיר לאומנים. אז
 האומנתי כי הדרך הזה במשקל השירים היה נוהג מיומי
 היות אבותינו על אדמתם עכ"ד. הרי כי לפי החכמים
 האלה לשוננו הקדוש בטבעו ומנהגו מיומים ראשונים
 איננו מרחיק השירים צעלי מדה ושקל. לא בלבד מטעם
 הקול אשר בו ישוררו אותם כדבר דון יצחק הנזכר אלל
 נוצחית הדברים עצמם, ושנמלאו מהם בכתבי הקדש.
 ועכ"ז שאלתי את פי רבים ונחכמי הדור הידעו למנוח
 ולהכיר בהם איזו מידה ומשקל ואין מגיד לי. אלל כוליה
 עלמא מודו שירגש בקריאתם ערבות שריי והבדל ציפס
 ליתר דברי התורה ושנביאים. ומתוכם בנגינה לא ידע
 אמת

באמר מיוחד

אנוש ערכה. וצדק סרעפי בקרבי לפשר צין הדעות
האלה ולמזוא חלק מן המבוקש לבי אומר לי כי יש צלי
ספק מדות וערכים לשירי הקדש שזכרנו, אך אינם נתלות
במספר התנועות שלמות או בלתי שלמות כפי השירים
הנכסוגים עתה צינתינו, שהם כדברי הכוזרי הליכות
שירי הערב שנשתבש מלשוננו, אבל ערכיהם ומדותם הם
במספר הענינים וחלקיהם מנושא ונשוא והמתחבר אליהם
בכל אמירה וגזרה נכתבת, יש אשר יהיה המאמר צעל
שתי מדות, ועם השני הדבק בו תהיינה ארבע, ויש
שיהיה צעל שלש ועם השני שש מדות תמימות תהיינה,
דמיון ימין ה', הוא מאמר אחד לעצמו צעל שני
גבולים, או תאמר שתי מדות, נאדרי בכח, הוא
דומהו הדבק בו, אשר יחדו הם ארבע, וכן ימין ה',
השני שתי אחרות, תרעץ אויב שמים עוד שהן ארבע,
ועל הדרך הזה אמר אויב, ארדוף אשיג, אחלק
שלל, תמלאמו נפשי, אריק חרבי, תורישמו
ידי, נשפת צרוחך וגו', אפס שירת האזינו היא
שלש שלש שהן שש, היינו האזינו השמים ואדברה.
ותשמע הארץ אמרי פי, יערוף כמטר לקחי,
תזל כטל אמרתי וגו'. ופעמים בפסוק אחד כל שכן
בשירה אחת יהיו שני מיני המדות האלה, של ב' ושל
ג' ג' כפי נח על הנביא הרוח והיות ההשתנות נאות
לכונה. דמיון זה וצרות אפך, כערמו מים, הם
ב' ב', נצבו כמורכב נוזלי, קפאו תקומות בלבד
יס, ג' ג', וכן בשירת הבאר התחיל ג' ג' ואח"כ רדף ב'
ב', וכמו כן בתפלת חזקוני שהיא על שגיגות כשגיון לרוד

ובת

כא לשירי העברים

ונתן אותה אל המנצח על הנגינות הראויות לה כאמרו
למנצח בנגינותי, הולכת על דרך ג' ג' חלוק מתימן
יבא, וקדוש מהר פארץ סלה. כסה שמים
הודו, ותהלתו מלאה הארץ.

והנה בקצת הדבורים יצטרך המשכיל להכיר קצת מלות
אשר לסבס מה אינם נכנסות במדת ההנה, כמו בשירת
האזינו ויאמר אסתירה פני מהם. מלת ויאמר
היא דבור לעצמו, ובכן אסתירה פני מהם הם ג'
מדות, ארחה מה אחרים הם ג' אחרות וכו',
ושי שמות שהיה אשר בתפלת הבקוק פסוק ה' שמעתי
שמעך וגו' שהם לקריאה כל אחד הוא לעצמו ובכן הגזרות
אשר אלם הם ג' ג'. ופסוק כי תאנה לא תפרח
הוא שומר דרך אחרת, נושא ונושא, כי תאנה, נושא
והנושא לא תפרח, וכן כל הפסוק שהוא כולל י"ב
דבורים אשר ישבו לששת מאמרים פוסקים. כי אין עליך
למות לא התנועות ולא המלות רק הענינים. ולזה
פעמים רבות מלה קטנה נדחקת לאשר אללה. וכן פסוקי
תילי שומרים הסדר שזכרנו. חנני אלהים כחסדך
ג', כרב רחמיך ממה פשעי. באלקים אהלל
דבר, זה' אהלל דבר. גם משלי שלמה, חכמות
בחן תרונה, ברחובות תתן קולה.

ומעיני לא יפלא כי נמצאו פסוקים רבים אשר לא ידעתי
להסוים אותם בדרכים הנזכרי', ואולי הפריך מרובה על
העמוד, אכן עם סגנון דברי אלה המשכילים יזהירו

מאמר מיוחד

ויוסיפו למוצא מה שלא דמיתי. הלא לכל הפנים יש לנו להאמין כי כל השירות הנמצאות בכתבי הקדש שירת הים והבאר והאזינו ודבורה ושירת דוד וספרי אמ"ת כלם בלי ספק שומרים סדר וערך, זה בסגנון אחד וזה בזולתו, או האחד צעמנו צעל מדת שונות, שכן לנו מרגשים בקראנו אותם סגולה נפלא עם שלא נרד לסוף ידיעת ערכיהם כאשר ג"כ נדבר ונקום וגשז בלתי שנדע באי אלו העצבים והכלים הטבעיים תשלמנה פעולותינו ההנה שהם בנו מחכמת החלוק. וצפרט שירי דוד האמורים לפני מוצח ה' אין ספק כדבר הכוזרי מאמר ז' שהיו מתישבים אל המוסיק"א ושמה בודאי נגמרה שמה היתה מעוררת את הנפש כסגולתה.

ואל תתמה על אמרנו היות שיר אחד צעינו צעל מדות שונות כי אם ידעת צטיב השירים של חכמי אומות העולם כאוראניאו טירינאיאו וזולתם יתברר לך כי כן המה עושים גם הם, הכל כפי מה שיאות לכונת הנושא וההשתניות הנפלות זו מתנועות הגוף והנפש.

ודע קורא משכיל כי מתאותי לשמוע מה ידבר בדרוש הזה חיזה רשום מנצוני הדור וצפרט היודע צטיב השירי' היו דברי עליו עם חכם לב שלישי באחים פרווי"נאלי אשר הם למאורות בארצי מ"ן טוב"ה הוא ר' יהודה צעל ספר נפונות יהודה. וקראתי צסס ה' לפניו מרהשית הפרק הזה עד הנה, ולפי דבריו (אשר לא אדם הוא ויכזב) ישר צעינו דרכי והנאהו. גם הוסיף מן ידידיה כי תחת האמר
שהאחרונים

כב לשירי העברים

שהאחרונים אללנו לקחו בדברי השירים דבר נאות
מקדמוני האמות נוכל לתת כבוד ללשוננו ולעמנו ולומר
בהפך דאדרבא קדמוני האמות כבר לקחונו מקדמונים
להם באומתנו. ואתה יכול לסויעו ממה שכתב הרב
המורה חלק א' פרק ג' א' וכן צעל דרך אמונה שער ג'
שהכמות הרבות היו לראשונה בישראל אך בשלוט
האמות עלינו באו לידם ואנחנו בלמדנו דבר מהם
דמה היות ראשיתו מאתם ותהי להפך.

יהי מה מכל האמור בדרוש הזה עד הנס יאל לנו כי
דברי הכוזרי ודון יצחק אשר זכרנו בתחלת הפרק שהם
מכחישים היות שירי הקדש על משקלי יתדות ותנועות
כאותם הנוהגים בזמננו הם דברי חכמים ישרים למואלאי
דעת. ואולם לא בכל זאת נחדל מהודות שיש אליהם
בלי ספק מדות אחרות תלויות בענינים על הדרך שאמרנו
וגמאלאו בגלל זה יותר מעולות וחשובות מהתלותם
בתנועות ההנה. גם אם תשכיל לאמתת דברי הכוזרי
הנוכרים תראהו נוגע בקצת מהשכתבנו, ועיניך תחזונה
בשירי הנצואה למיניהם תוספת מעלה כי הלא יתכן
שתעתיק קצתם אל לשון אחר וישמרו משקלם או בקרוב
מה שלא נוכל בשירים אשר מקצבם נתלה בתנועות
ויוספרם כנגלה לכל יודע, ועם זה אם דבר שר הנצוא
של אמציהו אמת לא נוכל להכחיש כי גם הנהוגים כיום
אללנו (אשר לדברי הכוזרי ודון יצחק הם לקוחים מן הערב)
גמאלאו מן העת ההיא בקצת ההמוון לדברים המנונים
לא אלל הנושררים ברוח הקדש.

ואולם

מאמר מיוחד

ואולם בין הדברים אשר יהי מן הראוי להתבונן בענין זה עם כי איננו רואה משוררי זמננו שישיגוהו בו הוא כי כמו שאלל האומות הקופאי' על שמריהם ומסדרים חכמות' על האופנים הנאותים תמונא כל שיר שומר המשקל הנאות לענינו, ויש הבדל בין משקל שירי השמחה הנקראים אללם ליריני למשקל שירי האנינות הנקראים אוליגיאיני, ולמשקל האירויני שהם המחוזרים לשבח ולפאר היזה גבור ומלך רב דמי לבר אלקין, וכן למיניהם על זה הדרך, כן יש לנו לעשות בשירים אשר נחבר על משקלי התנועות שיהיו ערכיהם נאותים אל תכליתם ולא כל משקל יכון לכל העולה על רוחנו, הנה דרך משל המקלז אשר תמונאהו אלל טובי המשוררים וקדמוניהם בשיר של שמחה או תהלה ותפלה לא יאות שתשקל בו דברי קינות או שיר מתון במצבת קצורה וכדומה, כי דברי השיר נריכים להיות נכונים אל הקול כמו שהקול יצטרך להיות נכון אל התכלית המבוקש ממנו. הלא תתבונן בהערה האומית אשר נזדוונה לנו למעלה בפסוקי הקינות כי היכה ישבה ואיכה יעיב כל פסוק מהם כולל ג' מאמרים פוסקים, וכל מאמר פוסק כולל גושא וגשוא עם אבזריהו, ואני הגבר שומר כמו כן דרכם, כי על כן נסמך אליהם אך הוא נחלק לשלשה ראשים, אלל היכה וועם אינו כולל ענינו בכל פסוק רק לשתיים שתיים שהן ארבע, דוק ותשבח. וזוה הדע כי אלה היו להם דרכי קינות, וכן כתב היוסיפון לרומיים ספר ו' פ"ו כי ירמיהו קונן על יאשיהו שיר מחובר במקלז אנינות ודאבון נפש, אפס זכור ה' מה היה לנו שהוא תפלה תראהו בנינו על סגנון

אחר היינו אחת נאחת שהן שתיים לדמיון פסוקי אמ"ת
 שזכרנו. וכן שירת האזינו ושירה דבורה שומרות משקל
 אחד של ג' ג' שהם ו'. כמו השיר אירויקי שהוא המעולה
 והנכבד אלס. והן לא אנס לי כי דברי אלה מעט מוסר
 ומר מדלי אולם החכם שומע ומוסיף בטוב טעם ודעת.

וכמו כן בין יתר ההשקפות הנאותות בשירי המצבות
 הואיל ואתו לידן יאות שיעשו כפי הכליתם האמתית
 והתועלת הנדרש בהמה. כי הנה ידעת מה שכתבו רז"ל
 ביר' דשקלים וכן ב"ר פסוק ויב יעקב מנצח הניא רש"ג
 אומר אין עושין נפשות לדיוקים כי דבריהם הן הם זכרון
 אשר מזה ידומה שהמצבות הנהוגות על המתיים יהיו
 מנהג הדיוט ודברים לא יתכנו, כ"ש כי בצחינת יקרא
 דשכני הלא המתיים אינם יודעים זו מאומה ומאי דהוה
 הוה באופן שכל המהללים אשר תיחס אליהם לאומר בן
 חמשים היה זה בן מלכי קדם אפס ותהו נחשבו. אולם
 לעומת זה תמצא שאמרו הם מותר המת יעשה לו נפש
 על קברו. ובערובין פ' מעברין זכרו הנפשות האלה לענין
 התעברם עם העיר דיוני שנת. ומקרא מלא ויב יעקב
 מנצח וגו', ובמלכים ב' כ"ג לענין קבר איש האלקים
 מה הציון הלו. והרי אלה אותות שכבר נתפשט מנהגם
 מוקדם. ובכן נאמר כי לא בארש"ג לגנות מעשה הציוני
 לדיוקים בהחלט, כי אם דוקא בהיות גאות לדבר
 שהוא הטעם אשר נתן בו, היינו שחבוין לתת לו זכרון
 באותו הציון כאילו זולת זה נועמנו לא השחיר אחריו
 ברכה וזכר. באשר ימצא אז ציוני הלו כיד אבשלום
 בשמאל

מאמר מיוחד

בשמואל י"ח כי אמר אין לו בן בעבור הזכיר שמו. אבל
כשיכוון במצבה דבר מועיל באופן מה כמו שנזכר
לא יקרר רש"ג או כל חכם אחרים.

וכנה בקדמוניות ליוסיפון תמצא היותו זוכר מיתת
אחד מומלכי בית שני וקבורתו, וספר איך כאשר לקברות
הזבל היו אנשים הולכים אחר המטה במה מיני בשמים
ופעם אחר פעם משליכים מהם עליו שזה היה אז מנהג
היהודים לאות ולזכרון כי עוד יחיו מתינו. גם אפשר
שזאת היתה סבת המסופר בד"ה כי המלך אחא עודנו חי
מלא את הקבר אשר הכין לו בשמים וזנים מרוקחים
כלומר שעוד יבא זמן שהוא ומכיריו אחד באחד יגשו ודבר
בראשונה איש על רעהו בלי שיעכבם עפוש ונחנה כי עם
ראשי בשמי' יתנו ריה. וכמו כן בין הנגרים החכם הקוינו
ברביעי על הפסקי' הלוקה ט"ו וכו' כתב איך יוני הקבר'
נעשים לאות תחיה עתיד, ועוד למען יתפללו רוחים
על השועת הנפש, גם המליץ טוליאזו בראשון וכן
הטוסקולאני כתב ממהג האומות הקדומות בענין ה'יוני'
קרוב למה שזכרנו. אבל נניח אלס ונתבונן על אמרס ז"ל
פ"ב דתענית למה יולאים לקברות חד אמר הרי לנו
חשובים לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו עלינו רחמי'
ובזהר אחריו מות אמרו וז"ל בשעתא דיצטריך עלמא רחמי
והייה אזלי ומודעי להו לנפשיהו דדיקייא ובכיין על
קבריהו אינון דאתחזו לאודעא להו, מ"ט דשוין רעותא
דילסון לאתדבקה נפשא עם נפשא, כדון אתערין נפשייהו
דדקייא ומתכנפי והזלין ושייטין למוכי הצרון ומודעי
להו

לשירי העברים כד

לבו זערי דעלמא וכולהו עאלין בההוא פתחא דג"ע
 ומודיעי לרוח, ואינון רוחין דמתעטרין בג"ע מלאכי
 עילאין אזלי ציטיהו וכולהו מוודיעין לפשמה, ונשמה
 אודעא להקב"ה וכולהו בעיין רחמי על חיינ וחס הקב"ה
 על עלמא בגיטתון ועל דא אמר שלמה ושצח אני את
 המתים שכבר מתו וגו' ע"כ. והרי הלכה למעשה
 מנינו פרק אלו נאמרין שהשתטח כלב על קצרות הדיקי'
 אבותינו. אם כן טוב לנו להכיר בין עובד אלקים לאשר
 לא עבדו כפי המצחק שלמדונו באמרם כל שרוח הבריות
 נוחה הימנו וכו'. ובמה יודע אפוא מקום קצרות
 המוחזקים לאנשי חסד הלא במעש' הליונים והמוצות אשר
 על ידם יונא כל מבקש למקום אשר יעמוד עליו אדמות קדש.

ובגלל הדברים האלה רחש לבי כי כל עוד שיהיו שירי
 המוצות משקיפים לא להגדיל בשבחות המדומות כרום
 היחס וכבוד העושר וכדומה רק להזכיר אל הצא אליו
 ועמד כי לא צמות הגוף מתה הנפש וכי זדקותו אשר
 עשה תזכרנה לו מאל גמולות, או כי לעת התחיה יהיו
 לו מהלכים בין העומדים והיות כל אדם עתיד לתת דין
 וחשבון לפני המלך ה' וכיוצא באלו האמונות התוריות
 אשר יאות אל החי שיתגס אל לבו אין זו מצבה
 אשר שגא שום צעל שכל אצל על טוב יזכר שמה,
 כי האמנה הדברים והתכליות שזכרנו הגם נכוחים
 וישרים יקרא דשכבי וחיי לקבוע בכוונת אלה המעשים
 בלב הסמוך כי הרוח תשוב אל האלקים וכי על כל מעשה
 יבוא במשפ' ולקח הימין יעמוד דייק על גורלו לתשועת נלח.
 אכן

מאמר מיוחד לשירי העברים

אכן נניח הדברים האלה ונשוב אל כונת הפרק, כלל
זה יהיה בידינו כי השירים הבאים על מקצבי יתדות
ותנועות במספרם כמשפטם אינם על האמת מטבע לשוננו
(אמר המגיה, במאמרי על הפיוטים והפייטנים לס' קרובות
הרבתי גם אני נראות המאמרות הדעת הזאת יעויין שם).
ולדק החכם כוזרי באמרו שהם מתנגדים למעלתו
במה שעל הרוב יניעו הגח ויניחו הגע יפרידו החבור
ויחברו הנפרד וכיוצא מן הגנאי אשר יעבור על יד
נוי שלא ירצה להשגיח. אבל השירים הנאותים זו
הם השומרים נגוניהם צבחינת הענינים כדברי
הנביאים שזכרנו.

והאלקים בטובו יגלה את עינינו ונביט
מתורתו נפלאות לרצון לפני חסדיו
הגדולים עד עולם סלה.

אמר בנימין המכונה וואלף ב"ר שמשון ז"ל.

הכמת הלשון (לינגואיסטיק, ספרמבוקודע) הלא
היא תפרד לארבעה ראשים.

עם הראש האחד **תולדת הלשון** (גלוסולוגיא, ספרמבוקודע
געטישטע), הוא יודיע הורטה ולידתה וגידולה ובעלי' ואכשי'
ואת כל הקורות אותה מיום הוסדה ועד עתה.

ועם הראש השני **מעשה הכתב** (גראפיק, טרייבוקודע)
הוא יודיע מרות האותיות והנקודות והטעמים עם כל הקורות
אותם מאז ועד עתה.

ועם השלישי **מלאכת הרקרוק** (גראמאטיק, ספרמבוקודע)
הוא הסובב את כל דרכי השון מהלכותי' ושימושי' וסגולותי',
הוא השם רסן בפתי פי המדבר לנלתי היות משולח לדבר כאשר ישים
המקרה בפיו כי אם על פי המלאכה וחוקותי', למען היות לשונו כאלה
ושפתיו ברור ומללנה, והמשולל מן המלאכה הזאת יכשל בשפתי פיהו.

ועם הרביעי הוא **מדע השרשים** (לאקסיקוגראפיא)
לדעת שרשי המינות על מתכונתן ולדעת מעיפותיהם, והמונן
מהם צענם או במקרה.

הן אלה ארבעת הראשים היוצאים מחכמת הלשון. אולם מן
הארבע הכי כבד הראש השלישי. לכן הי' עיקר מגמתו לשום
עליו דברתי בחיבור קטן זה להורות למתחילים את הדרך ילכו בה עד
יפתחו להם שערי הלשון, וגם אל הקדש פנימה יעלו בשלום.

מבוא הלשון

פרק ראשון באותיות

המאמר הא' על מוצאי האותיות.

אמר בנימין ב"ר יהודה ב"ל, צראתי ספרי המדקקים אשר
אחזו אשר עיקר דבריהם וכוונתם אינם כי אם על השמות והמלות
והפועלים, וקצתם על החנועות, וגם צאלה לא האריכו רק על
הפועלים, אך בקלות אשר נבא האדם להוציאם מגרונו ומפיו,
ולמה היו האותיות כ"ב במספר לא פחות ולא יותר, ולמה היתה
קריאתם בזה הקול ולא בזולתם, לא ראיתי בהם ספר מחובר
מספיק למעיינים, ולכן אכתי מקומי אשר אשר במדינת רומ"א
ובסביבותיה, ואע"פ שהם המעט, כי מלאכת הדקדוק צעירה
כאן מעמסה ותיה עליהם למשא, יגעו בלימוד השמות והמלות
והפועלים, ולא יוכלו לדעת תכליתם, ויכלו ימיהם בלי תועלת,
ודמו לנער לעיר ימים אשר שמוהו לפני מלמד חסר דעת, ונתחרון
לב המלמד ילמדהו תחלה הסברים קצו הלימוד וההבנה ערס למדו
אותו הקלים, ובה יבאיד קלת הזמן, וכאשר יסברו כי הנער משכיל
מקודר, הוא לא ידע דבר על אמנתו כי אין לו יסוד והבית הנבנה
על עפר הארץ מבלי יסוד במהרה יפול, ולזה יגעו הנער ומלמדו
לריק ולהבל, אמנם המלמד החכם ילמד לנער האותיות, כי הם
יסוד הלשון, ואח"כ חיבורם. ומשם יכרד והיו לשלשה ראשים והם,
השמות והמלות והפועלים כאשר אני עתיד לנאר אחר זה,
ואחר כך כל הנא לבנות עליו יבנה כי חזק הוא ולא יבול לרוד ארלה
ובעבור חזק היסוד לכלכל הכל ולסגול המשא הבנדה ראיתי להקיס
הסוכה הנוסלת ולגדוד פרטומיה נכתבו כפי השגת דעתי בקלרה,
דברים מעטים על ענין הקולות והאותיות והחוכם-והבורם
והוצטרפם למען ילמדם ערס כל הנא ללמוד ספרי הדקדוק ויהיה
להם

מבוא הלשון

להם כמפתח וכמנזל קצר כפי הנורד לזאת המלאכה לבד ולא אחריו
בדבר שהארץ זו זולתי, ואחר כך יוננו ספרי המדקקים ויודע
תועלתם, כי אין ראוי לאדם לעמוד בלעדס. ועתה אחזיל ואומר:
כי נרא השם לכל נפש חיה דיאה ספוגיה להוילא מן הגוף הרוח
הסם וישאפו האויר הקר דרך הגרון בלי כוונה ורזון, הלא תראה
כי בעת השינה תעשה מלאכתה, וזה ידמה לכפיתת מכות שמכנסת
ומוילאה רוח מזלי לעקה והשמעת קול, ולא תורה כל דבר כי איננה
רק רוח פשוט חס: עוד נרא להם השם גרון בעל פגימות דומות
לעצמות, ונראו קשה נמישוסו להשמיע קול וצעקה ואל יסחם כמו
הושע כי אז ימות בלי ספק להעדר הנשימה, והקול הזה ידמה לקול
שופר ומלכרות ופעמון, הלא תראה בלוקקך גרון האוה אחרי מותו
גם הוא ישמיע קול לקושי מישושו, והקול הזה לריך כוונה ורזון
ונלעדס לא ישמע קול רק יליאת רוח לבד, ועם כל זה לא יבינהו זומע
כי איננו רק לעקה לבד עד שיחשכנו בכלי הדבור המחמכים הקול
היולא מהגרון כאשר אנאר, וזהו הקול ישתו קצת בעלי חיים
בנהמות חיות ועופות. עוד נפת השם נמין האדם לבדו נשמח רוח
חיים נאפיו למען תהיה זו רוח ממלא ר"ל כח המדבר, והכח
הזה עיקר נפשו, ר"ל מחשבות לנו, וכוכו בכלי הדבור שהם
הגרון והלשון והחידק והשניים והשפתים והם המטעימים
הקול הוא שתלתו נריאה ועובר דרך הגרון ומחמכים אותו, וזה
הכח והמתוך לריך דעת ומכמה, ונלעדס לא תמלא, ושאר בעלי
חיים אף על פי שנראו להם כלי הדבור לא רנה השם שתהיה בהם
רוח ממלא כי לא נפת נשמת חיים נאפיהם לבלתי הנערכס אליה
לתקן עניניהם, ואחר מתוך הקול בכלים יוננו מאומיות נפרדות כפי
מולא הקול ומתוכו, כי אם יכרית גרונו לבד ויפתחנו ישמע ממנו
הקולות משונות כעס א"ה ופעס ח"א פעס ע"א ופעס ה"א מזלי עזרת
שאר

מבוא הלשון

כו

שאר כלי הדבור, והתחמכה שזכולן ע"ה והיא סמוכה לריאה ואיננה
לריכה לכלי אחר רק עזר מעט מהגרון, ועליה ק"א ועליה ה"א
ועליונה ע"א והוא בראש הגרון*, ולכל אחת מאלה הוסיף אות במכתב
להורות עליה ואלו הם א"ח ע"ה בגרון, וכן ג"כ ב"ק בחיך ד"ט לנ"ח
בלשון ז"ם שר"ק בשיניים ב"י מ"ף בשפתים, כאשר אמר בעל ספר
ילירה עשרים ושתיים אותיות חקיקות בקול קלובות ברות קצועות נסה
במשש מקומות א"ח ע"ה, ב"ו מ"ף ג"כ ב"ק, ד"ט לכ"ת, ז"ם שר"ן, ולא
אאריך בניאורם כי האריכו בהם אנשי זולתי, ואין כח בדם להוליך
קול מחוץ בלתי דומה לאלה הקולות כ"ז, ובעבור זה היו האותיות
כ"ז כפי המספר מהקולות המחומכים אשר יכולת האדם להוסיף
מכיון לא פחות ולא יותר, ולכן מי שלא יוכל לחתך בכליו כ"ז קולות
הנזכרים נקרא כנר פה וכנר לשון ועמק שפה, והנן בעלמך אך
לא אמר כנר גרון וחמר לשון ושפה ופה אלא שם הכנידות
בכלים, ובגרון לא שם:

המאמר הב' בתנועות:

וכל קול שזכרנו יוכל אדם להשיעו צו' תנועות כמו בפה
שזכרנו, ובעזרת אותיות א"י, לכן קראום אותיות הנוח והמשך
והיסוד לכל אות להשיעו ולהשיכו והם ג"כ יסוד כי בלעדם לא ישמע
קול

(* אמר המגיה לא כן דעת הקדמונים ועמיהם החכם ראב"ע שאמר
בראש ספרו לחות גם במירושו לשמות ג' ט"ו כי העי"ן הוא אות
היולא בתחלה מהגרון ואחריו ה"ת ואחריו ה"א ואחריו הא',
ואלה שניהם ר"ל הא' והה"א הם יותר קלי המצטא מכל האותיות
והא' קלה מן הה"א, והעי"ן והק"ת הם היותר כבדים
והעי"ן כנר מן הק"ת.

מביא הלשון

קול מחזק, וסימנס אלה שלשת בני נח, וכדבר על אות האל"ף כי
היא ראשונה ואומר כי אם יפתח אדם כיו וילעק יובן מקילו **אא**,
ואם יקמלנו בפתחה מעט ישמע **אן**, ואם יסגירה ישמע ממנו **אי**
ואם יקמין שפתיו הרבה ישמע **אן**, וכן בקמץ גדול ובקטן ופתח קטן
אשר הם ז' תנועות וסימנס **אא אא אא אי או אן**, ויש תנועות
אחרות במכתב לא בקול והם מורכבים מאלה ומשרתים אותם ואינם
עיקר כמו אלה הנזכרים, וסיבת התנועות עקימות פיו ושפתיו, ולא
אחרית בהבדל אשר בין תנועה לתנועה כי כבר האריך בהם זולתי
טרם הולדי, וכן כל הכ"ב אותיות יוכל אדם להוסיאם מפיו ב' שיכוי'
בלומר באלה הז' תנועות, כי לכן קראו תנועות כי הם סבות התנועה
האות, והן מכייעין אותה, ובלעדם לא יתנועע, והבין זה כי מאד עמוק:

דומאמר הג' על השו"א.

ויש לך לדעת כי השנ"א לא תקרא תנועה, כי יש לה תנועות
הרבה שונות זו מזו, כפי התנועות הנאות אחריה ולפניה, ואינה
בעצמה תנועה רק היא משרת את התנועות, והה לריך פי' ארוך ואין
זה מקומו, גם האריכו בתנועותם מדברים זולתי. וראיתי לדבר על
החטפים ר"ל חטף קמץ וחטף פתח וחטף סגול, ואומר כי החטף קמץ
הוא הסך החולם, ומלאותיו בכל האותיות, ופעם יחסרו החטף כי
ישמכו על הקירא, אימנס החטף פתח וחטף סגול לא ימלאו רק תחת
אותיות

כח מכוא הלשון

אותיות א"ח ע"ה, כי עֶבֶד יהיה על משקל שָׁמֶן, תאמר מן
שָׁמֶן שְׁמָנִים ומן עֶבֶד עֲבָדִים, וכן אֶעְבֹּד על משקל
אֶפְקֹד, לנדר מעטים שלא ישתנו רק שארו כבדאשונה כמו יִחְמוֹל
יִחְמוֹד וַיֵּאָסֹר, וכשיהיו שני שבאי"ן יחד בשאר האותיות,
ישתנה השב"א לפתח כמו יַעֲמְדוּ יַעֲבְדוּ, וכן אֶעֱלֶה גם עלה,
כי הראוי אֶעֱלֶה על משקל אֶרְפֶּה.

המאמר הד' על אותיות כפולות.

עוד ימלאו באלו האותיות ז' מהם יוכל האדם להוסיף כל אחת
בשני קולות משונות בוטות מעט מזו, והם צ"ג ג"ד ד"ה ח"כ כ"כ כ"ד ר"ר
ח"ח הימנע בג"ד כפר"ת, ונקראו כפולות לפי שהם פעמים דגושות
ופעמים רפות: אמנם לא יתכן לפשט ולשים תחתם אותיות אחרות
משונות להורות עליהם ותהינה א"כ האותיות כ"ט במכתב, כי אע"פ
שננו זו מזו מעט בחזקה ובחלשה ר"ל בדגשות וברפות לא נשתנה מולאם
ובלים, כי לו היה כך אז היה נכון להוסיף בעבורם אותיות במכתב
להורות על שנוי קולם, אך עתה יותר גאות לשום ציניהם היכר והבדל
מהתוספת, ולזה שמו תוך החזקות בקודה ושמה דגש להורות על
חזקתה, ועל החלשים שמו קו שמה רפה להורו' על רפותו ואם היה אפשר
לשום תחתיהם אותיות היו האותיות כ"ט כנגד כ"ט קולות מחויבות
שיוכל אדם להוסיף מפיו ולא יתר: ולזאת הסיבה ג"כ שמו התנועות
בכל אות להורות על שינוי הקולות כאשר אמרנו, ולא הוסיפו במכתב
אותיות תחתיהם, ולא בלשון עברי באומותינו בלבר קרה זה כי גם
בשאר הלשונות מן האומות לא ימלא יותר אותיות מן הדין, אלא שהם
שמו תחת האותיות הכפולות והתנועות אותיות משונות במכתב כרלוז',
כמלא

מבוא הלשון

כמלא עתה כלל האותיות כ"ב, האל"ף והי"ו והיו"ד הם אותיות
הנוח והיוסוד, הנ"ת והגמ"ל והדל"ת והכ"ף והפ"א והר"ש והת"ו
הם נקראות אותיות כפולות חזקות ורפות, הס"א והז"ן והק"ו
והט"ת והלמ"ד והמ"ם והנו"ן והסמ"ך והעי"ן והלד"ק והקו"ף
והז"ן נקראים אותיות פשוטות רזזה לומר צלתי כפולות לצלתי
השתנות קולם דג"ש ונרפה, כאשר אמר בעל ספר יצירה עשרים
ושתיים אותיות יסוד, שלש אמות, שבע כפולות, שתיים עשרה
פשוטות, וביאור אות-מלשון אות ומופת ר"ל סימן ידוע הוהם
נמכתב להורות על-קול וקול המחומך:

המאמר הה' על האותיות מנצפ"ך שבסוף התיבה.

ראיתי לרבר על אותיות דם ן ף ץ מדוע הושוו צאותיות, כי
נראה שהם בני לורך ותועלת, ואומר כי כיון בעיני שיעקר הכוונה
לא היתה רק להיותה תועלת וסימן למלאכת החשבון כי האותיות כולן
עם דם ן ף ץ הם כ"ו במספר: חלקם לג' חלקים לאחדים ולעשרות
ולמאות יגיע ט' אותיות לכל חלק א ב ג ד ה ו ז ח ט כלל החשבון
האחד, י כ ל מ נ ס ע פ צ כלל חשבון העשרות, ק ר ש ת דם ן ף ץ
כלל חשבון המאות, ולא באותיות בני הודו אשר אינם רק
ט' אותיות וברצונם לכתוב עשרות ישימו ב' אותיות ונמאות ישימו לסימן
ג' אותיות: ולפי זאת הכוונה היו ראויים לכתוב אחר הכ"ב אותיות
אך נכתבו באמצע להדמותם אל קלת האותיות ונכתבו אלכל כאלו
הם כפולות בתיבות פעמיים, ולא אחר כך בזה כי אין זה מקומו,
דברתי על האותיות שיעור מספיק:

פרק שני בתיבות

המאמר הא' על השם.

ואומר כי התיבות יתהוו מתיבור אות עם אות, בין שהיתה בעלת שתי אותיות או בעלת שלש או בעלת ארבע וזמש ויותר: חיה יתקלק לשלשה חלקים והם שם, מלה, פועל. וכבר על השם, וכאמר כי בהתחבר האל"ף עם הני"ת יתהווה השם **אָב** והוא שם מואר בן שתי אותיות, כי אב המון גויס כתיב, אע"פ שהמקראים אומרים שהוא חסר אות, אין כוננתי הנה כי על הכרא' לכל וזוה לא חזק ולא יועיל: ובהתחבר הסי' עם המ"ם יתהווה מהם שם בן שתי אותיות והוא שם וחם ויפת, ובהתחבר האל"ף והני"ת והנו"ן יתהווה **אָבֶן** והוא שם בן שלש אותיות, וכשתחבר הלמ"ד והוי"ו והי"ד יתהווה מהן **לְוִי** והוא שם ארס לוי ויהודה, וכשתחבר העי"ן הפ"א והרי"ש והתי"ו יתהווה **עֵפְרַת** והוא שם בן ארבע אותיות לללו כעופרת וכשתחבר הי"ד והנז"ק והסי"ת והקו"ף יתהווה מהם יצחק והוא שם בן ד' אותיות, וכשתחבר האל"ף והד"ו והמ"ם והד"ו והמ"ם יתהווה מהם אדמרם והוא שם המואר, והוא שם בן ה' אותיות ידקרק או אדמרם, וכשתחבר האל"ף והני"ת והרי"ש והה"א והמ"ם יתהווה מהם אברהם, והוא שם ארס בן חמש אותיות אברהם הוליד את יצחק, וככה חזיריו, והשם יכונה לעצמו ולכמלא ובלתי כמלא, ג"כ ליחיד וגם לרבים: וכמלא ובלתי כמלא תשתנה הכקבה מן הזכר בין

מבוא הלשון

יסודה ובין רבות, וביאור זה באורך מן שָׁמֹן שְׁמֹנִי שְׁמֹנֶה
 שְׁמֹנֶה לִישׁוּד, שְׁמֹנֶה שְׁמֹנֶה שְׁמֹנֶה לרבים, שְׁמֹנֶה
 שְׁמֹנֶה לִישׁוּד, שְׁמֹנֶה שְׁמֹנֶה לרבות, והקצוץ שְׁמֹנִים
 צמוכרת, ובסמיכות חסור המ"ס וישאר שְׁמֹנִי, ובכינוי שְׁמֹנִי
 שְׁמֹנֶה שְׁמֹנֶה לִישׁוּד, שְׁמֹנֶה שְׁמֹנֶה שְׁמֹנֶה לרבים
 לרבים, שְׁמֹנֶה שְׁמֹנֶה לִישׁוּד שְׁמֹנֶה שְׁמֹנֶה לרבות, וככה חגיריו: וכן זה המחבר בסוף השם העשרה כיטוים
 שהם אָנִי אֶתְּה אֹתוֹ אָנִי אֶתְּה אֹתוֹ אֶתְּה אֹתוֹ אֶתְּה
 אֶתְּה אֹתוֹ: וביאור שם הוא כל מינה שהיא מורה על דבר מופשט
 מן הזמן מבלי שיוורה אחד מחלקיו כשנפרד על חלק ממנו, בין
 שהיה השם כפרד או מורכב:

המאמר הב' על המלה.

היאמר במלה כלומר מלת העם, בהתחבר האל"ף עם הוי"ו
 יתהווה מהם אָן והיא מלה בת שתי אותיות אָן נודע, ובהתחבר האל"ף
 עם הכ"ף והנו"ן יתהווה מהם אָכָן והיא מלה בת שלש אותיות אָכָן
 נודע הדבר, ובהתחבר האל"ף והמ"ס והנו"ן והמ"ס יתהווה מהם
 אָמָנָם, והיא מלה בת ד' אותיות אָמָנָם אלה, ובהתחבר הני"ת
 והעי"ן והני"ת והוי"ו והרי"ש יתהווה מהם בעבור, והיא מלה בת חמש
 אותיות בעבור הראיות את כפי, וככה חגיריו: והמלות גם כן יש
 מהן

מבוא הלשון

ל

מהן שיתחברו אליהם הכינויים כמו בשמות כמלת **אָל**, **עַל**,
בְּעִבְרֵךְ ודומיהם: והמלה היא תיבה שלא חור' על דבר כמלא ולא
על זמן, אולם היא מטעמת הדבור ומתחבר' בין השם והפועל,
ובלעדה לא יתוודו חיבור שלם כי לא יוכר הפועל והפעול, כמו אבנים
שחקו מים, כי יעקב בחר לו יה ודומיהם, עד שתחבר אל הפועל
מלת את או אות הלמ"ד כלמ"ד לסיחון מלך האמורי.

המאמר הג' על הפועל.

המאמר בפועל, בנתחבר הקי"ף עם המ"ם יתהווה מהם **קָם**, והוא
פועל בן ב' אותיות נמכתב ודוד קם מאלל הנגב, ונתחבר' הא' עם
הכ' והל' יתהווה מהם אכל, והוא פעל בן שלש אותיות לך אכל בשמחה
אכל העם, ונתחבר' הכ"ף והרי"ש והסמ"ך והמ"ם יתהווה מהם
ברסם, והוא פעל בן ד' אותיות יברסמנה חזיר מיער, ונתחבר
הקי"ת והמ"ם והרי"ש והמ"ם והרי"ש יתהווה מהם חמרמר, והוא
פועל בן חמש אותיות חמרמרו מעי, וככה חביריהם, ואין לורך
להאריך בהם כי הקצור יספיק: ונפועל גם בן יתחברו כל הכינויים
העשרה אשר זכרנו במאמר השם, וזה לריך פירוש ארוך: והפועל היא
תיבה מורה ענין ועל הענין הנשלם באחד הזמנים השלשה, והם העבר
והעתיד והעומד, ואין אחד מחלקיו מורה לבדו על מה שורה עליו
כולו, כמלא אש בן השם והמלה והפועל איכיומו רק קבור אותיות
משמנות אשר קברו יחד ונתחברו מהם התיבה, ואחר שהוא בן אומר
כי כמו שהאותיות הנכתבות כלומר הכתב אינו אחד בעלמו לכל האומות
בן התיבות שסופר בהם על העניינים אינם אחדות בעלמם אלא האומי',
אבל הסיפור הוא אחד אחד שהכוונה והמקש' אשר נכששו
ושכלו היא אחת לכל האומות:

מבוא הלשון

המאמר הר' ברבור.

ועתה הואלתי לדבר על האומר והסיפור מה הוא, ואומר כי בהתחבר
השם והמלה והפועל ישלם הדבור המכוון, ולא יתכן היותו שלם מבדלי
התחברות שני' או שלשמן כי באמרך ראובן ישן לא נזכר רק השם והפועל
כי ראובן שם וישן הוא פועל וכיוצא בו מהסיק בחבור שם ופועל לבד, אך
רוב הסיפורים לא ישלמו מצלעדי שלשמן, ואז יזכר באמת הפועל והפועל
בהתחבר המלה עמהם, כמו שתאמר ראובן אבל את הלחם והנה
חברת בין שלשמן כי ראובן ולחם שמות העלם, אבל הוא פעל, את
היא מילת הטעם, וכן באמרך שמעון הלך אל העיר, כי שמעון
והעיר שמות, הלך הוא הפעל, אל היא מלת הטעם, ואין הפרש בין
אמרך ראובן הלך אל העיר לאמרך הלך לעיר כי העברים שימו אות
הטעם תחת מלת הטעם, וכבר דברו המדקדקים בזה ביאור מספיק,
ואינני לרי' להספיק על ביאורם, נמלא עתה כי תחלת הדבור בתחשבת
הלכ, ומה שהלכ מושג ויולא לריאה דרך הסמפון היולא לריאה, ואמר
כן נכסח הריאה, ושנייה בזעקת הגרון, ושלישית בכלי הדבור,
ורביעית בהתחברות האותיות אחת אל אחת, וחמישית בהתחברות
המלות הכפרות יתהווה מחבורם האומר והסיפור ואז יוכן כוננת
המדבר ומחשבתו בין הין ללאו אם אמת ושקר:

אמר המחבר נשלם חספני לבאר מה שכבר ראיתי בו הלוך למתחילים
בעיון ספרי המדקדקי והם לא תשאו לדבר בהם בארוב' יען שחשבו כי א"כ
לזכר' ודברו בה' דרך קלר': אמנם אני ראיתי במקומינו הלוך בהם לכן
העירני לבני להזכיר' כפי דעתי הקלר' והבנתי המעוטה, וזא' ההקדמה
לריך ללמוד תחל' כל הנאל לדרוש ספרי המדקדקים והבנתי' כי הוא התחלת
המבטא ויסודה, ואח"כ יעמיקוהו מזה אל הספרים המחונרי' בדקדוק ה'
וללכותו ואז ישמעו אזכרו מה שילאו מפיו ולא ייגעו לריק אך יביטו מהרה
אם יש לו מוח בדקדקו: ואני משניע כל קורא בואת ההקדמה וימלא בו
שגיאה בפרטיו ידיכנו לכך זכות בראות כלליו, כי אם בפרטיו שגיאות
אני יודע באמת כי בכלליו אמיתיו, ואולי קרא זה לחסרון דעתי ל' העברי'
כי לא למדתי חכמ' ודעת קדושי' אדע, וגם בער אכבי מאיש ולא בינת אד'
לו, וחתקן מעותי ויקבל שכר מהטובן בלתי מקבל צריך קמנא דשייטן:

מרפא לשון

מחלוקת הלשון

כמה הם החלקים הראשונים ללשון הקודש? שלשה;
סם, פועל, מלת טעם, וסימנה ש"פ"מ:¹
מהו השם? תיבה מורה בהסכמה על ענין מופשט
מהזמן ולא יורה כל אחד מחלקיו לבדו על חלק מזה
הענין כראובן שמעון לוי ויהודה:
מהו הפועל? תיבה מורה בהסכמה על ענין ועל
זמן, כמו חוק עזר. הרדוף חשיג החלק:
מה היא מלת טעם? תיבה קושרת בין שני
חלקי המשמר ואין לה לצדה הוראה שליומה כמו
רקו, פן, גם, אך, כי:

כמה

¹ לאו דוקא לשון הקדש גם כל ל' כן וכמו שכתב החכם ראב"ע בספרו
במות כל לשון יתחלק לשלשה חלקים, החלק האחד הוא השם והוא
בעיקר עגם הדבר, והנה הוא כמו הנוף הטשא את המקרים וישחת
המקרה ויעדר בנוא הכבו והעגם עומד. והחלק השני הוא הפועל
והנה הוא כמו מקרה, והחלק השלישי הוא הטעם פעם הוא אות
לבד ופעם הוא מלה, והטעם סיבת היות המקרה בעגם. והנה
השם כמו ראובן, כי חאמר ראובן אבל או יאכל והנה המתחברת
העגם שהיא ראובן עם מקרה האכילה, והמתחברת זכיהם
בלא אות ובלא מלת טעם, ואולם שם עם שם לא ידנקו כי אם
במסכת אות הטעם או מלת הטעם, כמו ראובן בית, ראובן
שמעון, ראובן קרא שמעון, ראובן נפרד שמעון, אין לדברי
האלה טעם עד שמוסיף עליהם אות ענין ומאמר ראובן בבית,
ראובן בשמעון, ראובן קרא לשמעון, ראובן נפרד
לשמעון, ואותיות הטעם הם נכ"לם ככרחה ממשלים שהנחת,
ואולם מלת הטעם הם רנים כמו אתו, עלו, אלו ודומיהם.

מרפא לשון

מנה הם חלקי השם? שלשה; שם העצם,
שם המוקרה, שם התאחר;²

מהו

ח"ל החכם ראב"ע בפירושו מרומה, אמר אנרסה המאמר, כל
יש על שני דרכים, האחד יש שהוא גוף שיש לו אורך ורוחב ועומק
והנה שש פאות, מהאורך יצאו פנים ואחור, ומהרוחב ימין ושמאל
ומהגובה מעלה ומטה; ויש ויש שאינו גוף והם מלאכי השם הקדושים
גם כשמת האדם, ואלה השנים דרכים השם בראש לבדו ואין יכולת
בבשר לברוא עולם שיהי' גוף אף כי שאינו גוף שהוא כבשר וימר,
גם אין כח בראש להכחידו עד שיערר ולא יהי' יש; ויש דבר סמוך
על יש וכשעין עליו ולא ימלא לבדו, והיא הצורה וגם היא על שני
דרכי, האחת עומדת ולא תסור כלורות הקדושי' והשני' כששמה,
גם בגופות כחוס האש וליחות המים, והדרך האחר במקרים
אינם עומדים רק מתחלפים ונחלפים וסריס וכעדריס (כחוס
המים וליחות האבן וכדומה) וכללה יוכל האדם לעשות וכו' עכ"ל,
ובספרו לכות אמר: השמות הם על שלשה חלקים, האחד עצם
בגוף כמו ראובן, בגד, שמש, ויתחבר בגד בגדים (להיותו
שם עצם כללי) ולא יתחבר ראובן (לימר ראובני' יי' כי שם עצם
פרטי לא יתחבר) ואין טענה צענור שמלאנו לקרחים עברים
וישמעאלים כי אלה אינם שמות רק הם מיוחדים לקורח ולענר
ולישמעאל. והחלק השני שם שאיננו עצם דבר רק הוא מקרה
כמו חכמה וגבורה ועצה; והחלק השלישי תאר השם והנה
הוא מורכב מן השנים הנכרכים (מן העצם ומן המקרה) כמו איש
חכמה, והעצ' איש שיש בו חכמ', ואם יאמר איש חכם, או יאמר
חכם בלא זכר מלת איש גם זה יספיק כמו אין כנון וחכם כמין
(והנה חכם תאר השם וטעמו איש חכמה) וכו', ובפירושו שלם' שמות
אמר ח"ל, והנה שם כל קרא עולם או תאר, והתאר על דרכים
רבים כי אדם מאדמה, ואשה מאיש והנה התאר ללקח משמשו,
יש דרך אחרת על דרך מקרה כמו בריעה (דה' אז' כ"ג) ואיבוד
(ש' א' כ"ו) ומשה (כי אלה נקראים כן על מקרה קרה, נעת
הולד), ויש תאר כנגד אחרים כמו מלך גם אלוה, ויש
שהתאר צעמנו כמו חכם גבור וכו' עכ"ל,

מהו שם העצם? תיבה מורה בהסכמה על כל דבר עומד בעצמו ואינו נשוא בזולתו, בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים כמו אברהם, ויזחק, עץ, ואבן, בסף, וזהב:

מהו שם המקרה? תיבה מורה בהסכמה על כל דבר שתדומה היתה והפסדו מצלתי שתדומה הויתה נשאו או הפסדו כמו חכמה, גבורה, עושר, ענוה, דק, רשע, סכלות, הוללות.

מהו שם התאר? תיבה מורה בהסכמה על עצם ומקרה נשוא בו כדריק כרשע שפירושם איש בעל דק, איש בעל רשע:

כמה הם חלקי שם העצם? שמונה, שם הראשון הקב"ה ה' ה', השני שמות המלאכים והאיש גבריאל, כי אש מיכאל שרכס, השלישי שמות הכוכבים והגלגלים שמש ירח עמוד זבולה, הרביעי שמות החיים המדברים ראובן שמעון לוי ויהודה, החמישי שמות החיי' הצלתי מדברים איל וצבי ויחמור, הששי שמות הצמחים והאילנות, את הקישואים ואת האצטחים ואת החזיר, ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, השביעי שמות הדוומים, זהב וכסף ונחשת את הצדיל ואת העופרת. השמיני שמות היסודות הפשוטים, באנו באש ובמים, רוח על הארץ.

כמה הם סגולות שם העצם? חמשה, האחד הוא לא יבנה ומנו בנין כי לא תאמר אברהמת אברהמתם אברהמתו כמו שתאמר משה התואר חכמה לך.

בדקה ממני, אש רשעתי, השני לא יודע צה"א

הסודעה

מרבא לשון

הסודעה כי לא תאמר המשה הדוד, כמו שתאמר
הגבור, השלישי לא יסמך כי לא תאמר דוד חברון
כמו שתאמר חכם לבב, הרביעי לא יבונה כי לא ידק
אמרקו אברהם-אבן או יצחקנו כמו שיצדק אמרנו
ויאמרו לו חכמיו, וחתו גבוריך, החמישי לא יתרבה
עד שנאמר אברהם-אבן או רבקות כמו שנאמר
בדיקים ירשו ארץ, ותגשן השפחות:

כמה הם חלקי שם המקרה? השעה, האחד להורות
על הכמות אם על המתדבק, כמו כמה לא תשעה
מוכני, שפירושו כמה זמן לא תשעה ממני וידוע כי הזמן
מהכמה המתדבק כמו שהתבאר ברביעי מהשמוע הטבעי,
ומזה מחר, גם תמול גם היום, וכן משיגי הכמה
המתדבק, כמו קטן וגדול שם הוא; ועל הכמה
המתפרד, כמה לי עוונות וחטאות, עד כמה
פעמים; וכן על משיגיו המועט הוא אם רב,
ותחתיו כל שמות המספרים שנים שלשה גרגרי' בראש
אמיר, ארבעה חמשה. השני, להורות על האיכות
איכה תרעה, איכה תרביץ, ומזה רוח חכמה
ובינה, רוח עזה וגבורה, השלישי להורות על
המאטרפים כעזד כארזוני, ותחתיו כל שמות היחס
משפחת הלבני ודומיהן. הרביעי להורות על
השאלה על המקום, אנה הלך דודך, איה איפה
חכמיך. החמישי להורות על המצב, עומד עליה'
יושב פתח האהל, אכני נצב. כשוכב בלב ים.
הששי להורות על הקניין. כעמי כעמך. עבדו ואמתו.
השביעי והשמיני להורות על שיפעל ושיתפעל. ויתבאר
עניינה

ענייניהם בשער הפעלים. התשיעי להורות על השאלה על הזמן. מתי אבוא. עד מה ה'. עד אנה ינאלוני.

כמה הם חלקי שם התאר? בצחינת הנקוד שנים. האחד, על משקל הפעל. השני, שאיננו על משקל פעל מן הפעלים כלל. החלק הראשון הוא על ארבעה פנים. האחד לדמיון העבר מן הקל בכל שלשה משקליו. בשקל פִּעַל. כמו חָכַם סָבַל. ובשקל פִּעַל עָרַל וְזָמַמָּא. כִּי יִזְקֶן. ובשקל פִּעוּל. כִּי קָדוּשׁ. השני על משקל הבינוני. עוֹבֵר אֲדַמָּה. עוֹבֵר לְסוֹדֵר. השלישי על משקל פִּעוּל. בָּרוּךְ אַתָּה. רַחוּם וְחַנוּן. וְמוֹעֵד וְבִקְרוֹת. הרביעי על משקל זווי הדגוש. נוֹשֵׂא סֶבֶל. טוֹב וְסֶלַח. החלק השני והוא שאיננו על משקל פעל כלל גם הוא על שני פנים אם צלי תוספת אות כמו גְּבוּר חֵיל. בת גְּדִיב. אם בתוספת אות בסופו פעם תהיה יו"ד כמו הָרְרִי בַּשֶּׁדֶה. הוֹלֵךְ עֲרִירִי. וכן בצאים בשקל הבינוני, הַבּוֹגְבִיחִי לַשֶּׁבֶת. ופעם תהיה נו"ן בסופו. וְנִעְמָן. לא אֶלְמָן יִשְׂרָאֵל. ובדברי רבותינו ז"ל גִּזְלָן בִּישָׁן ובנו"ן בראשו בְּאֶמֶן.

מרפא לשון

על כמה פנים יקבלו השמות בכללן? על חמשה פנים;
האחד, שיסיה השם זכריי ויוקצן בלשון זכר תמיד, כמו
מן נשיר נשירים, ומן בן בנים חולתם. השני, שהשם
הנקבוי יהיה רבוי בלשון נקבה תמיד, כמו מן חזמה
חומות, ומן קערה קערות, גערה גערות:
השלישי, שהיחיד בלשון זכר תמיד והרבוי בלשון נקבה
תמיד, כמו מן אב אבות, ומן לוח לוחות חולתם.
הרביעי, שהיחיד כל נקבה ורבוי בלשון זכר תמיד,
כמו מן סאה סולת, שלש סאים. ומן ארץ חפהו
סולת חמים. החמישי שיסיה הרבוי פעם בלשון זכרים,
פעם בלשון נקבות, וזה על שני פנים, אם שיסיה היחיד
בלשון זכר, כמו מן נפש, מנודות נפשים, כל
הנפשות לי הנה, ומן לבב, מתופפות על לביהן.
שחוקתו לזכרים שלהן, כי כל לבבות דורש ה'. ומן
עצם, בעצמים בבטן המלאה, העצמות היצוות.
ומן ידו, ולא חלו זה ידים, שתי ידות. אם שיסיה
היחיד לשון נקבה, והרבוי בלשון זכרים ובלשון נקבות,
כמו מן שנה, שניי חיי שרה, שנות דור ודור. ומן
פנה

מִרְפָּא לְשׁוֹן לָד

פְּנָה, שַׁעַר הַפְּנִים, פְּנֹת הַעֲזָרָה. וּמִן אִשָּׁה.
שְׁתֵּי בָּשִׂים • אִשׁוֹת הַזֹּמָה.

כּוּמָה הֵם סוּגֵי הַפְּעֵל? שְׁתֵּים; הַשֵּׁלֶם, וְהַחֲסֵר.
הַחֲסֵר נֶחֱלַק לְשָׁנִים אֶל הַכּוּפּוֹל וְאֶל הַנֶּחֱסֵר.

מִהוּ הַפְּעֵל הַשֵּׁלֶם? הוּא אֲשֶׁר כָּל אֲחֻתוֹת שְׂרָשׁוֹ
בְּרִגְשׁוֹת תּוֹמַד בְּכָל חֲלָקָיו בִּין בְּמוֹכְתָב בִּין בְּמוֹבְטָא כְּמוֹ
פְּקָד • שְׂבֹר • רְדָף • וְהוֹלַחַס:

מִהוּ הַפְּעֵל הַחֲסֵר? הוּא אֲשֶׁר פִּי' הַפְּעֵל שְׁלוֹ נוֹן
אוֹ לַמֹּד, וְעִי' הַפְּעֵל שְׁלוֹ מוֹקְבֶלֶת דְּגִשׁוֹת בְּטַבְעָה, וְהַחֹת
הַחֲסֵרָה תְּבוּאָה בְּרֹב מוֹכּוֹחַ הַדְּגֵשׁ. דְּמִיּוֹן הַנוֹן וְיִגְשׁ,
וְיִסַּע, וְיִפּוֹל, וְיִמּוֹשׁ, שְׂרָשׁס בְּגִשׁ • גִּסַּע • נִפְל •

בְּשִׁשׁ • וְכִבֵּר נִמְלֵא פֶעֶל חֲסֵר שְׁתֵּי קְטוּתוֹ שֶׁהֵן נוֹן וְלַמֹּד
כְּמוֹ לְתַת לָךְ, שְׂרָשׁוֹ בְּרִתֵן • וְנִקְרָא חֲסֵר הַקְּטוּת, וְאִין
לוֹ שְׁתֵּי, דְּמִיּוֹן הַלַּמֹּד וְיִקְחָה שְׂרָשׁוֹ לְקַח • וּפְעֻמִּים יַחֲסֵר
הַדְּגֵשׁ אֲשֶׁר בְּכַחוֹ הַל' אוֹ הַל' כְּמוֹ וְיִסַּע וְיִקְחָהוּ בִיד'.

מִהוּ הַפְּעֵל הַכּוּפּוֹל? הוּא אֲשֶׁר שְׂרָשׁוֹ שְׁתֵּי אֲחֻתוֹת
דְּמוּת ז' לזוֹ, כְּמוֹ הַבְּבֹרֵי בְּכַחַשׁ, דְּלָלֵי וְחֲרָבוֹ. וְעַל
הַרְבֵּב בְּהִיּוֹת עִי' הַפְּעֵל כְּפּוֹלָה כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ, יֵצֵא הַכּוּפּוֹל

הַשְּׂרָשׁ

מרפא לשון

השרשי ההוא מכה הדגש אשר בלמ"ד הפועל כמו סוּבַר
זיון, דְּלֹאֲרִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ, רָבִי עֲקָרָה, שְׂרָשָׁם סָבַב. דלל.
דקן. כי עי"ן הפעל היא החסרה וצ"א מכה הדגש:

מהו הפעל הנח? הוא אשר בשרשו אחת או שתי
אותיות יהו"א. ופעם היא נחה במצט"א לצד, ופעם
נעלמת אף מהמכתב, דמיון היותה נחה, עֲשָׂהּ • קָאָה •
כי הו"א בהם ודומיהם עם הראותה במכתב היא נחה
במצט"א. דמיון הנעלמה, אֲדַע, אֲשַׁב, אֲרַד,
שרשם ידע • יֵשֵׁב • יֵרֵד • והיו"ד באחד אחד מהם
נעלמת אף מן המכתב:

כמה הם סוגי הנחות? שלשה, נח הפ"א ונח
העי"ן, ונח הלמ"ד:

כמה מיני נחי הפ"א? שנים; נח הפ"א שהיא
יו"ד כמו יֵדַע • יַעֲזֵן • יִבְקֵן • ונח הפ"א שהיא אל"ף
כמו אֲבַל • אֲבֹר • אֲבֹד •

כמה מיני נחי העי"ן? שנים; נחי העי"ן שהיא וואו
כמו אָקוּם • אָשׁוּב • ונח העי"ן שהיא יו"ד הַנִּיבִיקִי • הַקִּיָּם:

כמה

מרכא לשון לה

כמה הם ויני נחי הלמ"ד? שנים; נח הלמ"ד שהיא
ה"א כמו עֵשָׂה, פָּדָה. ונח הלמ"ד שהיא אל"ף כמו
בָּרָא. מָצָא. קָרָא. ונקראו אלה השנים נחי האל"ף
כי לעולם לא תחסר מהם האל"ף שהיא למ"ד הפעל לולא
במקומות מעטים על דרך הזרות:

כמה הם הרכבות הפעל החסר עם שאר הסוגים?
שנים; האחד שיורכב חסר הפ"א שהיא נו"ן עם נח הלמ"ד
שהיא ה"א כמו, לא תִּפְּהוּ. כי תִּשָּׂה. מִבְּהָ רעו
וְהָזָה הטסור. שרשם נִשָּׂה. נִשָּׂה. נִבְהָ. נוּה.
השנית חסר הפ"א שהיא נו"ן מורכב עם נחה הלמ"ד שהיא
אל"ף כמו לא תִּשָּׂא שרשו נִשָּׂא:

כמה הם הרכבות הפעל הכפול? שבעה;
האחד שהיה פ"א הפעל דומה לעי"ן הפעל והלמ"ד
שהיא נחה. כמו וְשִׁיִּיתָם את האיפה, אֲדַדְדָה
כל שנותי, שרשם שִׁשָּׂה. דָּדָה:
השנית העי"ן והלמ"ד דומות, והפ"א שהיא יו"ד
נחה כמו הִילִילו שרשו ילל:

השלישי

מִרְפָּא לְשׁוֹן

הַשְּׁלִישִׁי הָעֵינָן וְהַלְמַ"ד דּוּמּוֹת וְהַפֿ"א שְׁהִיא נוֹן
חֶסֶד כְּמוֹ וְתִרְדֵּד שְׁנֵי, שְׂרָשׁוּ בְּרֵד וְלִדְעַת רַבִּי
יוֹנָה כִּי בְּשִׁבְעֵי אֱלֹהִים שְׂרָשׁוּ בְּשִׁשֶׁשׁ:

הַרְבִּיעִי הָעֵינָן וְהַלְמַ"ד דּוּמּוֹת וְשִׁתִּיהֶן נַחֲוֹת. אֵלֶּא
שְׁהֵינָן נַחֲוֹת נִרְאִית וְהַלְמַ"ד נַחֲוֹת נִעְלָמָה כְּמוֹ וְתִכְבֵּה
מִכַּעַם עֵינִי, וְתִלְכֵה אֶרֶץ מִזְרִים, שְׂרָשׁוּ כַּהֵם, לַהֵם
וְשִׁנִּים מִזְנִין קַל מִשְׁפֵּט וְתַכְהֵה. וְתַלְהֵה.

הַחֲמִישִׁי הַפֿ"א וְהַלְמַ"ד דּוּמּוֹת וְהָעֵינָן שְׁהִיא וָו
נַחֲוֹת כְּשֵׁהֵינָן הִיא יוֹד כְּמוֹ שְׁוֹשׁ אֶשְׁוִישׁ. וְעֵינָן צִיָּין.
רָר בְּשִׁשׁוֹ שְׂרָשׁוּ שְׁוִישׁ. צִיָּין. רָר.

הַשֵּׁשִׁי הַפֿ"א וְהַלְמַ"ד דּוּמּוֹת וְהַלְמַ"ד שְׁהִיא הֵ"א נַחֲוֹת
כְּמוֹ הָרְדֵה. תְּרֵה. הָגֵה. צְרוּחַ הַקֶּסֶה. וְכֵן
הַזְוִים שׁוֹכְזִים שְׂרָשׁוּ הַזֵּה.

הַשְּׁבִיעִי הַפֿ"א וְהַלְמַ"ד דּוּמּוֹת וְהוּא נַחֲוֹת הָעֵינָן
וְהַלְמַ"ד שֶׁהֵן יוֹד וְהֵ"א כְּמוֹ וְיָהִי:

כַּמָּה הֵם חֲלָקֵי הַרְבִּצוֹת הַפֵּעַל הַנַּח? חֲמִישֶׁה; הַאֶחָד
נַח הַפֿ"א שְׁהִיא אֶלֶף, וְנַח הַלְמַ"ד שְׁהִיא הֵ"א, כְּמוֹ

ל' מרפא לשון

אל תאבה • ויתא ראשי עם • את אשר תאפו •
שרש אבה • אתה • אפה :

השני נח הפ"א שהיא יו"ד ונח הלמ"ד שהיא אל"ף
כמו וַתֵּצֵא דינה, לא אֵרָא • שרש יצא • ירא :
השלישי נח הפ"א שהיא יו"ד ונח הלמ"ד שהיא
ה"א כמו אל תזנו • אשר הוֹגֵה • הודו לאל השמים •
שרש ינה • יגה • ידה :

הרביעי נח העי"ן שהיא יו"ד או וו"ו ונח הלמ"ד
שהיא אלף, כמו וַיָּבֵאוּ • או וַיָּבִיאוּ • וכן ולא תִּקְיֵא
הארץ • כי הִגִּיֵא חֲבִיב, שרש בוא • קיא • ניא :
החמישי נח העי"ן וסלמ"ד סקן יו"ד וס"א כמו קִיָּה יִחִיָּה :

חם ספר מרפא לשון

צורת הפעלים

אמר המגיה, עד הנה הודענו חלוקת הפעלים לפי חומרם,
ועתה נדרפה לדעתם לפי צורתם כפי שהודונו בעלי הלשון
המובהקים, ובהחבונות המידי על תכונת לשון עברי, ואומר:
הפעל

צורת הפעלים

הַפְעִיל (רמז: ווערבוכן, לייטווערט) הוא חלק המאמר מורה
 העשות ענין מדבר בגבול זמן העשות, כמו **לְבַד** שמורה העשות
 הלאמידה בגבול זמן עבר המגביל העשות, ו**לְבַד** מורה העשות הלאמיד'
 בגבול זמן עתיד המגביל העשות. ודע כי בהעשות כל ענין לריכוס
 בהכרח אל שלשה דברים והם **פּוֹעֵל** (חייבן טההטער פּוֹדער הַמְדָּע וְעַד
 פּוֹדֵר) ו**פְּעוּל** הכּוֹעַל (חייבן טהון פּוֹדֵר הַמְדָּעוֹן) ו**נִפְעָל** כּוֹעֵל
 ההוא (עטווען געטעהנעם פּוֹדֵר געהענדעלטעם), והנה **הַפּוֹעֵל**
וְהַנִּפְעָל לעולם הם כנדלים זה מזה, אך **הַפְּעוּל** אינו כנדל מן
הַנִּפְעָל לעולם כי לפעמים הוא הוא ולפעמים גם הוא כנדל וא"כ
 שלשתם כנדלים, כמו **אָכַלְתִּי** כי אני **הַפּוֹעֵל** ו**הָאוֹכֵל** אחד
וְהַפְּעוּל שהוא **אָכַלְתִּי** אחד **וְהַנִּפְעָל** והוא הדבר **הַנִּפְעָל** אחד
 והנה כל שלשתו כנדלים האחד מן האחר, ולפעמים יהי' הנפעל בלתי
 כנדל מן **הַפְּעוּל** כמו **הִלַּכְתִּי** כי אחרי **הִלַּכְתִּי** שהוא **פָּעַל**
 ההליכה כבר חס הענין ולא כמלא דבר כפעל זולת הלכי; ובנסיגה
 זאת חלקו המדקדקים כל הפעלים לשנים חלקים.

החלק האחד היוצאים (טרנאמיטיבן, חויברגעהנדע) והיינו כשיש
 שם נפעל כנדל מן **הַפְּעוּל** והוא **הַפְּעוּל** כמו בפעל האכילה שהוא
 יולא מן **הַפּוֹעֵל** והיינו האדם האוכל שהוא התחלמו והמונח הראשון
 ואינו חוזר אליו אבל יעבור אל מונח שני שהוא הלחם הנאכל
 והוא **פְּעוּל** בפעל האכילה.

והחלק

והחלק השני העומדים (מינטרנסטי־עֵשֶׁן, נייטרנס, בוייבענדע) והיינו כשלא שאיר הפעל אחריו נפעל זולתו, כי נאמרו לוט הלך או עמד הנה פעל ההליכה והעמידה כגלה וחזר אל לוט שהיו התחלתו וכאילו יורה שההולך או העומד הוא מתיחד עם לוט כיון שאין נפעל ההליכה והעמידה דבר יולא ממנו ומלוט ולכן נקראו אלו פעלים עומדים, וכן יש, קם, ישן, גדל, מלא, מת, חי, חלה, שקט, שלו, כח, כרע, רכב, שכב, ככל, כולם פעלים עומדים הם כי ההולך או השוכב או היושב או העומד הוא נעלמו גם ההלך והשכב והיושב והעומד וכן כולם, ולכן לא יתכן באלה **פְּעוּל** כי **הַפְּעוּל** גם הוא נעלמו **הַפְּעוּל**.

ודע כי כל הפעלים העומדים והיוצאים לריכוס לזמן גם למקום כי לא יתכן שום פעולה כ"א בזמן ובמקום אלא שהזמן הוא דבק בפעל והזמן המוכח בכל הפעלים על דרך אחד, מה שאין כן המקום שהוא ענין נבדל מן הפעל ואין קץ לשינויו, ורוב הפעלים יתבררו בלי זכירת המקום אלא שיש פעלים שלא יתברר בהם הענין כ"א בזכירת המקום כמו בפעל ההליכה והישיבה והביאה וההעברה וכל אותן הפעלים שיש בהוראתם ענין התנועות כי אלה לא יתבררו כ"א בזכירת המקום שממנו היטה התנועה או שבו התנועה או שאליו התנועה ולא יתברר המקום עם הפועל כ"א בתוספת אות או מלת ענין וע"ד חיבור שם עם שם כמבואר ממה שקדם.

הצטרפות הפעלים

מלבד בחינת הידיעה והעמידה אשר לפעלים, עוד יש לבחון בהם ענינים אחרים נאותים ונערכים אל הפועל והם:

א) דרך היחס (אחדות, מרוב) והוא בחינת היחס והערך אשר בין הפעל ופועלו, כי יש שם דרך וודאי (מינדיקטי־עֵשֶׁן) והיינו כשחיסם הפעל אל פועלו בהחלט בלי שום תנאי, ודרך תלוי (קונונקטי־עֵשֶׁן) ודרך רוביט־עֵשֶׁן) כשהפעל מיוחס אליו בתכאף מה, ובהבדל שני הדרכים האלה לא נדרו מדקדקי לשון עברי כל מאומה אף כי מלאכותי באמת במקרא נבדלים במשקליהם להורות עליהם וכמו שהעירותי

במשורר 10 $\frac{1}{3}$

הצמרפות הפעלים

צמפורש לס' בראשי י"ד כ"צ אלל הרימותי ידי, גם כ"ט נ'גס ל"א כ"ו.
 ודרך הציווי (חיופּרְחִיטִיפּוֹס), ודרך המקור (חינפִיטיפּוֹס),
 ודרך התאר (פּמְרִטיפּוֹס) וכל אלה יבוארו להלן.

ב גבול הזמן (טעוּפּוֹס, לייט) והוא מתחלק לשלשה עבר והווה ועתיד,
 אלא שאין בלה"ק סימן מיוחד לזמן ההווה בעבור שאין לו שום מציאות
 באמת כי הוא בין הקוד' ובין המתאחר מבלי גבול וכמ"ש בצמפורש הכ"ל.

ג המספר (נוּמְרוֹס, לְמַהוּ) ויתחלק לשנים אל כפרד (זינגולמר)
 ואל קיבוץ (פּוֹרְמַהוּ) ובשניהם יבאן צמיכת הגוף (פּרִסְטוֹן)
 והוא משולש כוכח וכסתר ומדבר בעדו, ובשלשון יבאן צמיכת
 הנפש והיינו הזכרות והנקבות, אלא שאין מדרך העברי לסמן
 סימני הנפש בלשון, מדבר בעדו לא בנפרד ולא בקיבוץ, כי יאמר
אַכְלְתִּי וְאַבְלָנִי וְאַבְלָנִי וְאַבְלָנִי בין לזכר בין לנקבה.

והנה המדקדקים האחרונים חלקו הפעל אל עבר (פּרִעֲטֵרִיטוֹס) כמו
יְשַׁמְרֵךְ יְשַׁמְרְתִּי וכו', וביזוכי פעול (פּמְרִטיפּוֹס) כמו
יְשַׁמְרֵךְ יְשַׁמְרְתִּי וכו', וביזוכי פעול (פּמְרִטיפּוֹס) כמו
יְשַׁמְרֵךְ יְשַׁמְרְתִּי וכו', וליזוי (חיפּרְחִיטִיפּוֹס) כמו
יְשַׁמְרֵךְ יְשַׁמְרְתִּי וכו'.

ואולם הקדמונים חלקו אותו אל עבר לזיווי ועמיד לבד והפילו ממנו
 הביזוכים והמקור והכניסוהו בשער השמות, וקראו למקור **שֵׁם הַפְּעֵל**
 (נְחָוֵן ווערבי) ואל הביזוכי פעול **שֵׁם הַפּוֹעֵל** (נְחָוֵן מַגְעֵנְטִיס)
 ואל הביזוכי פעול **שֵׁם הַפְּעֵל** (נְחָוֵן מְקִטִּי), והדין עש
 הקדמונים כי אחרי שמגדר ה**פְּעֵל** הוא העשות ענין מדבר בזמן מוגבל
 לכן אין המקור **פְּעֵל** באמת כי לא יורה העשות ענין בזמן מוגבל
 אבל יורה העשות ענין בזמן בלתי מוגבל, והנה העשות ענין בזמן
 סתם הוא כמו כלל ושורש אל העשות ענין בזמן מוגבל לכן טוב לקרוא אותו
 מקור ושרש הפעלים כולם, ואולם נקרא **שֵׁם הַפְּעֵל** להיותו מורה
 על העשות ענין בזמן ולפי שאין הוראת ענינו בזולת זמן כלל אינו
 שם כשם דבר או שם מקרה אלא דומה בלד מה אל הפעל, ובהיות
 שאיננו פעל באמת כמו שהוכחנו לכן נקרא שם הפעל, ולכן לא יעטרף
 לסימן

הצטרפות הפעלים לה

לסימן היחידות והריבוי ביתר חלקי הפעלים גם לא אל סימני הזכרות והנקבות כי לא יורה לא על הפועלים ולא על הפעולים כלל כי אם על הפועל גרידא בלתי מיוחס לא אל הפועל ולא אל הפעול, והוא מופשט בלתי מוגדר באחד מאלו, ועל זאת יתחבר עם היסוד והרבים והזכר והנקבה בשוה, וימלא במקום עבר ועתיד והווה להיותו מורה העשות ענין בזמן סתם לא בזמן מוגבל. ומן הדברים האלה תבין ותשכיל כי המקור הנקרא גם הפעל הוא המונח הראשון המלוויד בפעלים כולם, והוא ערום עדיין ומופשט מכל סימני היחידות והריבוי והזכרות והנקבות והעבר והעתיד, ולזאת הרעיון תופס אותו אל כולם בשוה.

ואחר שהונח ברעיונינו המונח הראשון הזה שהוא המקור, מיד יחס לו השכל עוד מונח שבו והוא הפועל המכיע והעושה כי לא יתכן פועל מבלי פועל, ומה יתחדש שם הפועל כמו שזכר והוא מין מיימי שמות התארים כי יורה על המתואר בעשיית ענין מדבר, וימלא במקום עבר ועתיד כמו ופרעה חולם שטעמו ה' חולם. ואחר שהנחנו הפועל מיד ישוטט הרעיון אחר ענין שלישי והוא הענין הנע "במכיעת הפועל או הנעשה בפעולת הפועל, ויתחדש מה שם הפועל" כמו יש עושר שזכר לנעליו לרעתו, ויורה על המתואר בקבלת העשות הענין, מבלי השקפה על גבול זמן יהי' עבר או עתיד.

ואחרי המלא שלש מיני שמות האלה הנה הגענו אל חלוקות הזמן והוא מתחלק לשני והיינו העבר והעתיד, כי ההוה איננו במציאות באמת לכן אין לו סימן כמו שהקדמנו, ושני הגבולים הנמלאים באמת והיינו העבר והעתיד יסמון העברו על כבון, אלא שהפעל בעתיד אפשר שיורה ההעשות מיד ולא לתר או לאחר זמן, אם הוא מיד כאמר בלשון ציווי כמו שא"ל כל ציווי מיד ולדורות, ואם הוא בין מיד בין לאחר זמן אז הוא עתיד באמת, ולכן אחרי העבר יאות הציווי, ואחריו העתיד.

אחיה הראית לרעת כי הראש והיסוד לפעלים המקור הוא שם הפועל ואחריו שם הפועל ואחריו שם הפועל (שאיננו בפועלים עומדי' כמבוא' לעיל) ואחריו העבר שהוא מורה על מעש' הפעל באמ' ואחריו הציווי המור' על העשות הענין מיד ולעתיד, ואחריו העתיד שהוא מורה על אשר נכחו להעשות והיה' בעתיד מוגבל בין קרוב או רחוק שיהי'.

הבנינים

ואחרי שהודעתך חוכן לירופי הפעלים והתחלקם להליכותיהם
ולזמניהם, ראוי שתדע ענין וטעם הבניני' שהזכירו בענין הלשון; ואשר
ידוע עם מעט התבוננות כי כל **פועל** אשר יפעלהו **פועל** מה, לא ימלט
מהחלוקה אם שיפעלהו בו ובעלמו או שיפעל אותו בזכותו; ואשר יפעלהו
בזולתו לא ימלט ג' כ' מהיותו כועל אותו ע"י עצמו או ע"י זולתו, ולפי זה
הי' מההכרח לבעל הלשון להניח אופנים ולדריס מתחלפים באשר ידובר
בהם כל אחד מאלה התלקים, כי הי' כבד על הלשון להרבות בנגולים אשר
יורו עליהם אם יבואו הדיבורי' כולם באופן אחד, והניח בזה ששה אופני'
אשר קרא בשם בנינים למי שמהם יבנה כל אחד מקלפי הדיבור אשר ידובר
בהם. ואף שלפי הכרח החלוקה הנזכרת הי' די בהנחת שלשת בנינים,
מ"מ הניח ששה בעבור בחינת אחרות נאותות להבחין בכל מין ומין מאלה,
לכן הניח שנים בנינים לכל חלק מהם. וששת הבנינים הם אלה.
הראשון הוא מה שבא על משקל **אמר** וקראו לזה בנין **קל** או בנין
פועל. השני הוא שבא על משקל **אין** (ותולדתו **אין**) וקראו
לזה בנין הכבד הרגוש בעבור רגשות עי"ן הפעל בכל
מיני הערכותו. והשלישי הוא הבא ע"מ **השכים** נתיספת ה"א בראש
העיבורי' וקראו לזה בנין **הפעיל** או בנין הכבד הנוסף, (ותולדתו
הפעל). ואלה שלשת הבנינים הם עיקרים לכל הלשון ולכל
הפעלי' שהם שלישים והם הרבי', כי השניים מעטים הם, גם הרביעי'
מעטי המעטים. הרביעי' הוא בנין **פועל** כמו **בזבן**, **שופט**,
והאחרוני' יקראו לו פועל מרובע. החמישי' בנין **נפעל** כמו **נשפר**.
הששי' בנין **דתפעל** כמו **דתהקל** עי"ן הפעל בדגש לעול'.

והנה הבנין הראשון והשני והם הקל והרגש הנקתם הראשונה להורות
על הפעל הנעשה ע"י הפועל עצמו זולת אמצעי, והשנים האחרים שה'
הפעלי' והטרובע הונחו להורות על הפעל הנעשה ע"י אמצעי,
והכפעל וההתפעל יורו על הפעל אשר יפעלהו הפועל בו ובעלמו
עד שיהי' פועל מחד ומתפעל מחד.

ואין מכוונתנו עתה להאריך בביאור מספיק כל הענינים
האלה כי לזה ילטרך כפר מיוחד, ודי לעת בואת הודעתו
באמנה טבע השרשים והפארות, וישמע חכם ויוסף לקח.

18
25686